

GLASUL MINORITĂȚILOR LA VOIX DES MINORITÉS DIE STIMME DER MINDERHEITEN

ANUL
ANNÉE
JAHRGANG

XII.

IANUARIE-FEBRUARIE
JANVIER-FÉVRIER
JÄNNER-FEBER 1934.

NUMĂRUL
NUMÉRO
NUMMER 1-2

Autonomia culturală a comunității Secuiești.

De : Mikó Emeric.

INTRODUCERE.

Ideia conducătoare a conferinței de pace, după războiul mondial a fost autodeterminarea tuturor popoarelor, proclamată de președintele Statelor Unite din America : Woodrow Wilson. Această idee însă nu s'a realizat la încheierea tratatelor de pace decât în parte. Statele învingătoare mărite considerabil și nouile state au înglobat teritorii cu o populație minoritară compactă și prin urmare numărul minorităților din Europa s'a urcat după războiul mondial la aproape patruzeci de milioane.¹ Problema naționalităților deci, care a contribuit mult la nașterea războiului mondial, nu s'a rezolvit prin această autodeterminare parțială și de aceea era nevoie de un nou sistem de drept pentru protecția populației minoritare, care face a 12.4% parte a întregii populații din Europa. Ca o prelungire necesară a principiului naționalităților — scrie Gh. Sofronie²; s'au încheiat tratatele minoritare între Principalele Puteri Aliate și Asociate (Statele Unite, Anglia, Franța, Italia, Japonia) și acele State cari au înglobat un număr considerabil de minoritari.

Prin aceste tratate s'a deschis un nou capitol în dreptul internațional public și privat. Înainte de aceste tratate problema minoritară era o chestiune de organizație internă a Statelor, cu aceste tratate drepturile minorităților etnice se ridică la putere de drept internațional.

¹ Statistica lui Nagy Iván în anuarul 1929 al revistei „Magyar Kisebbség”.

² Gh. Sofronie: Principiul naționalităților în dreptul internațional public. București p. 158.

Tratatele minoritare garantează drepturi 1. omului, 2. cetățeanului și mai conțin 3. clauze speciale. Subiectul drepturilor garantate omului și cetățeanului este individual „aparținând unei minorități de rasă, de limbă, sau de religie”. Clauzele speciale adăugate la unele tratate însă deschid calea unei protecțiuni și mai large unor grupuri de minorități. Astfel articolul 11. al Tratatului încheiat între Puterile Aliate și Asociate și România în 9 Decembrie 1919 prevede următoarele :

„La Roumanie agrée d'accorder, sous le controle de l'État roumain aux communautés des Szeckler et Saxons, en Transylvanie, l'autonomie locale, en ce qui concerne les questions religieuses et scolaires.”

Acest articol, prin derogare dela celelalte, ne ar putea servi ca punct de plecare pentru rezolvirea problemei minoritare pe baza dreptului pozitiv în cadrele statului constituțional. Problema minoritară fiind în primul rând una științifică, este de o importanță primordială ca să studiem condițiunile de realizare ale acestei obligațiuni internaționale pe calea legislației interne, în cadrele dreptului constituțional și administrativ. Din acestea rezultă punctul nostru de vedere : art. 11. sub raportul dreptului internațional și sub raportul dreptului intern.

La elaborarea acestei teze de doctorat am utilizat în primul rând literatura română și maghiară, făcând câteodată referire la autori streini, din considerațiunile, că pe deoparte literatura streină nici nu se ocupă cu amănuntele acestei probleme, iar pe de altă parte realizarea autonomiei în chestiune este condiționată de armonia punctului de vedere majoritar și minoritar, trebuie să căutăm deci între aceste păreri adeseori opuse un „modus vivendi”.

I. Autonomia secuiască sub raportul dreptului internațional.

Pentru a putea face o interpretare corectă articolului 11. al Tratatului dela Paris, este nevoie să-i cercetăm originea și să-l încadrăm în întregul sistem de drept al tratatelor minoritare. Combinând metoda interpretării istorice cu cea sistematică, vom încerca să explicăm pe urmă, adevăratul înțeles al articolului 11, conținutul și limitele acestei obligațiuni cu caracter internațional.

1. Originea articolului 11.

Până în ultimii ani nu ne-au stat la dispoziție cu privire la originea tratatelor decât memoriile lui Temperley și House, din

cari s'au furnizat comentatorii majoritari și minoritari. Sub aspecte cu totul noi examinează conferența de pace delegatul american în „Comisiunea Statelor Noi” : David Hunter Miller.³ În volumul XIII. al operei sale monumentale, din care numai câteva exemplare au ajuns în Europa, găsim date prețioase referitor la activitatea comisiei din care făcea și el parte. Le vom expune pe baza unui comentariu maghiar al lui Baranyai Zoltán.⁴ Vom mai utiliza ca izvor român opera lui V. Tilea : Activitatea diplomatică a României.⁵

Comisia Statelor Noi, creată de „Sfatul Principal” (Clémenceau, Wilson, Lloyd George), constând din reprezentanții Marilor Puteri,⁶ după ce au intrat în contact cu primul ministru polonez Paderewski și cu ministrul de externe cehoslovac Benes, trimite o scrisoare cu data de 24 Maiu 1919 și ministrului președinte român : Ionel Brătianu cuprinzând următoarele : „Comisia a luat la cunoștință declarația⁷ guvernului ardelenesc,⁸ pe care, după informațiunile primite, o aprobă și Guvernul Român. Conform acestei declarațiuni guvernul ardelenesc acordă deplină autonomie minorității maghiare, „czekler” și nemțești și altor minorități în ceea ce privește administrația locală, chestiunile de instrucție și viața bisericească, însă munca Comisiei ar fi facilitată foarte mult, dacă ar primi cât de curând informațiuni autentice dela Guvernul Român cu privire la punctul lui de vedere.” Răspunsul lui I. Brătianu a fost citit în ședința de 27 Maiu :

„România a garantat egalitate deplină tuturor cetățenilor, fără privire la diferențe etnice sau de religie în ceea ce privește drepturile religioase, cât și drepturile și libertățile politice. Gu-

³ David Hunter Miller : My Diary at the Conference of Paris.

⁴ Baranyai Zoltán : A kisebbségi szerződésék létrejötte. Numărul din Octombrie și Noembrie al revistei Magyar Szemle. Budapesta 1931. pag. 9–14.

⁵ România diplomăcii működése 1919 novembertől 1920 márciusig. Tradus în ungurește de Botos János. Magyar Kisebbség 1926.

⁶ Membrii comisiei s'au schimbat adeseori. Astfel ca membri figurau : Statele Unite : Hunter Miller, Manley, O. Hudson, prof. Coolidge, Norris, Dulles ; Franța : Berthelot, Kammerer, Céligny, Laroche ; Japonia : Adatci, Kato ; Italia : de Martino, Castoldi, Stranieri ; Anglia : Headlam-Morley, Nicolson, Carr, Leeper. Comisia a ținut întâia sa ședință în 3 Maiu 1919, iar ultima în 9 Decembrie 1919. Delegatul japonez ia parte dela ședința din 27 Maiu, iar cel italian dela 21 Iunie. Între americani Hunter Miller ia parte până la a 12-a ședință (data trimiterii scrisorii lui I. Brătianu), fiind înlocuit cu O. Hudson, actualmente profesor la Universitatea din Columbia. Baranyai op. cit. pag. 2–3.

⁷ Resoluțiile de unire dela Alba Iulia.

⁸ Consiliul Dirigent.

vernul Român a căzut de acord cu reprezentanții Ardealului, Basarabiei și a Bucovinei și a decis, că va garanta drepturile și libertatea minorităților printr'o descentralizare largă a administrației și în afară de aceasta va garanta o dezvoltare liberă populației streine („alien”) în chestiuni de limbă, de instrucție și de biserică. România acceptă toate obligațiunile, pe care le acceptă celelalte State cari sunt membrii ai Societății Națiunilor, cu privire la teritoriile lor. Însă România nu poate tolera sub nici o condiție intervenția Statelor streine la executarea legilor sale.”

Cu toată opoziția lui I. Brătianu, Comisia Statelor Noi a continuat elaborarea tratatelor luând ca bază Tratatul polonez semnat în 28 Iunie 1919. Hunter Miller avea un proiect special prin care voia să acorde minorităților, ca corporațiuni de drept public de sine stătătoare (distinct public corporations) o autonomie culturală și pe lângă aceasta, reprezentarea proporțională a minorităților în corpurile Statului, prin asigurarea unui vot colectiv (cumulative voting). Majoritatea comisiunii nu a fost așa de largă față de minorități, din care cauză Hunter Miller se retrage deja la elaborarea tratatului polonez. În cursul ședinței din 7 Iunie *delegatul englez* propune acordarea unei autonomii mai reduse, și anume restrânsă la chestiunile școlare și bisericesti, comunității secuești și săsești din Transilvania. Comisia a acceptat în ședința din 10 Iunie acest articol fără discuție. În ședința de 16 Iulie Comisia trimite un raport la Sfatul Principal, în care se accentuează, că „reforme legislative și administrative proiectate de Guvernul Român nu sunt cu totul satisfăcătoare pentru a mulțumi minoritățile etnice și religioase, cari au fost încorporate prin câștigarea războiului mondial de România. Puterile Aliate și Asociate nu se pot dispensa de responsabilitate dacă transmit minoritățile României dispozițiunilor legislației interne.” Cu privire la autonomie raportul menționează : „Existența „eclave”-lor săsești și secuiești în Transilvania necesitează, ca să li se acorde autonomia culturală într'o măsură redusă (a small measure of cultural autonomy), dacă se poate concilia tradițiile lor comune și simțul local puternic cu patriotismul mai larg național.” Articolul 12 al proiectului⁹ garantează acestor minorități compacte o autonomie oarecare (would assure to these compact minorities a certain measure of autonomy) în chestiuni școlare și religioase, drepturi, cari vor fi exercitate natural sub controlul

⁹ In textul definitiv art. 11.

Stalului Român. Așa a luat ființă articolul 11. al Tratatului minoritar român, cu următorul text :

„La Roumanie agréé d'accorder, sous le controle de l'État roumain, aux communautés des Szeckler et des Saxons, en Transylvanie, l'autonomie locale, en ce qui concerne les questions religieuses et scolaires”.¹⁰

Tratatul are data de 9 Decembrie 1919 Paris. Dela ședința de 7 Iunie, data propunerii articolului 11, unde am întrerupt cronologia evenimentelor până la semnarea tratatului s'au petrecut evenimente istorice naționale și internaționale. Rezumând numai cele naționale, după câteva luni de trăgănare, Puterile Aliate au trimis un ultimatum la 13 Noembrie Guvernului Român, să se declare asupra proiectului de tratat, punând în vedere, că dacă răspunsul nu va fi satisfăcător, membrii Sfatului Superior sunt de acord de a nu recunoaște pretențiile teritoriale ale României.¹¹ Din această cauză guvernul I. Brătianu, consecvent de punctul de vedere deja exprimat, demisionează, urmând un guvern sub președinția D-lui Alexandru Vaida Voevod. Noul primministru comunică Puterilor Aliate în 5 Decembrie 1919 (ziua expirării termenului) că primește Tratatul, pe care l-a și semnat Dl. Gen. Constantin Coanda.

2. *Autonomiile garantate prin tratatele minoritare.*

Precum am mai amintit, tratatele minoritare garantează în general drepturi indivizilor aparținând unei minorități ut singuli și numai prin derogare recunosc în mod implicit respectiva minoritate ca subiect de drept, în clauzele speciale ale tratatelor. Minoritatea de rasă, limbă și religie ca entitate colectivă figurează ca subiectul dreptului de *reprezentare proporțională* (art. 7. al Tratatului minoritar grec, art. 13. al Tratatului cehoslovac) și al dreptului de *autonomie politică sau culturală*. Din punctul de vedere al interpretării sistematice al articolului 11. ne vom ocupa aici numai de autonomiile garantate prin Tratatul minoritar.

Autonomia cea mai amplă este aceea prescrisă în Tratatul minoritar încheiat între Puterile Aliate și Cehoslovacia, în 10

¹⁰ Politica externă a României. Institutul Social Român. București 1926. pag. 599. Baranyai Zoltán : A kisebbségi jogok védelme. Budapest. 1922. pag. 68. Tratatul a fost redactat în limba franceză, engleză și italiană, dintre cari la caz de divergență cel francez e dătător de măsură. Textul englez zice comunități sășești și secuești în opoziție cu cel francez.

¹¹ V. Tilea op. cit. pag. 211.

Septembrie 1919 la Saint-Germain en Laye, care acordă *autonomie politică teritoriului de sub Carpați, locuit în majoritate absolută de Ruteni* (art. 10). Art. 11. dispune, ca acest teritoriu, ale cărui hotare se vor stabili de către Puterile Aliate, va avea o Dietă Regională separată. Aceasta Dietă va exercita puterea legislativă în materie de limbă, instrucție, de religie și toate celelalte chestiuni pe care le vor atribui legile Statului Cehoslovac. Guvernatorul teritoriului ruten va fi numit de prezidentul Republicii Cehoslovace și va fi răspunzător Dietei Rutene. Art. 12 relevă că Cehoslovacia se consimte ca, întrucât este posibil, funcționarii teritoriului Ruthenilor să fie aleși între locuitorii acestui teritoriu. Prin art. 13 Cehoslovacia garantează teritoriului Ruthen o reprezentantă echitabilă în adunarea legislativă a Republicii Cehoslovace, în care va trimite acest teritoriu deputați aleși în conformitate cu constituția Republicii Cehoslovace. Cu toate acestea acești deputați nu vor avea drept de vot în Dieta Cehoslovacă în toată materia legislativă, de aceeași ordine ca cele atribuite Dietei Rutene.¹²

O autonomie restrânsă la chestiunile școlare este aceea garantată *comunităților evreești din Polonia* prin Tratatul minoritar încheiat între Puterile Aliate și Polonia din 28 Iunie 1919 la Versailles. Art. 9. al acestui Tratat creiază niște comitete școlare, cari se vor alege de către comunitățile evreești din Polonia. Aceste comitete vor organiza și conduce școlile evreești din Polonia, și vor distribui acel ajutor bănesc, care se va ordonanța minorităților pentru scopuri de instrucție, religie și binefacere din bugetul Statului, județelor și comunelor.

Acest articol figurează și în Tratatul minoritar încheiat între Germania și Polonia în 15 Maiu 1922 la Geneva, cu privire la *Silezia de Sus* (art. 70).¹⁸

O autonomie în materie religioasă, școlară și de binefacere este prevăzută în Tratatul minoritar încheiat între Puterile Aliate și Grecia în 10 August 1920 la Sèvres pentru *comunitățile Walache din Pindus* (kutzo-vlachi), prin articolul 12.¹⁴

Pe urmă art. 11. al Tratatului minoritar încheiat între Puterile Aliate și România în 9 Decembrie 1919 la Paris prevede

¹² După textul francez publicat de Baranyai Zoltán în opera : A kisebbségi jogok védelme, pag. 24–26.

¹³ Balogh Arthur : A kisebbségek nemzetközi védelme. Berlin. 1928. pag. 213.

¹⁴ Balogh op. cit. pag. 213.

o autonomie similară *comunităților Secuești și Săsești din Transilvania*, cu diferența, că nu enumeră în același articol chestiunile de binefacere, ci le tratează în art. 9. între drepturile cari se cuvin tuturor minorităților din România.

3. Interpretarea articolului 11.

Având în vedere originea articolului 11. și sistemul de drept pe care se bazează, mai departe utilizând concluziunile comentatorilor majoritari și minoritari, vom încerca să stabilim adevăratul înțeles al textului articolului 11.

După textul articolului 11. «*România agreează să acorde*» („La Roumanie agrée d'accorder”) autonomia în chestiune. Această expresiune, adeseori întrebuințată în tratatele minoritare, vrea să zică, că România ia asupra și o obligațiune cu caracter internațional față cu Puterile Aliate, sancționată prin articolul 12. al aceluiași Tratat, care prevede, că „întrucât stipulațiunile articolelor precedente ating persoane aparținând la minorități etnice, de religie, sau de limbă, aceste stipulațiuni constituie obligațiuni de interes internațional și vor fi puse sub garanția Societății Națiunilor.”

Această garanție nu rezultă din pactul constitutiv al Societății Națiunilor, fiindcă aceasta și-a început activitatea numai în 10 Ianuarie 1920, când s'a încheiat deja majoritatea Tratatelor, iar pe de altă parte Societatea Națiunilor nici nu figurează între părțile contractante. Astfel era nevoie ca Societatea Națiunilor să investească cu garanție fiecare tratat în parte. Tratatul nostru a fost garantat în ședința de 30 August 1921 a Societății Națiunilor.¹⁵

În virtutea acestei garanții 1. dispozițiunile Tratatului nu pot fi modificate decât cu consimțământul majorității Consiliului Societății Națiunilor, 2. îndeplinirea acestor obligațiuni stă sub controlul acestui Consiliu.¹⁶ Garanția însă se întinde numai asupra persoanelor minoritare, va să zică, numai aceștia au dreptul de a reclama înaintea Societății Națiunilor, urmând procedura stabilită prin pactul fundamental. Dacă s'ar ivi un conflict cu privire la o chestiune de drept sau de fapt a Tratatului între vreun Stat care face parte din Consiliul S. N. și Guvernul Român, controversa va avea un caracter internațional și va fi de

¹⁵ Baranyai op. cit. pag. 72-73.

¹⁶ Buza László : A kisebbségek jogi helyzete Budapest 1930. pag. 142. Balogh op. cit. pag. 247-251.

competența Curții Permanente Internaționale, care decide fără drept de apel. (art. 12. al Tratatului dela Paris).

Articolul 1. al Tratatului prevede obligația României de a recunoaște ca legi fundamentale dispozițiunile cuprinse în articolele 2–8 al prezentului Tratat. Astfel articolul 11. nu face parte din aceste articole. Balogh¹⁷ și Buza¹⁸ consideră această distincție ca una arbitrară, la fel Duparc¹⁹ și Bruns.²⁰ Gh. Sofronie remarcă, că garanția internațională se întinde la toate articolele, până când cea constituțională nu are un caracter de uniformitate.²¹ Noi mai adăogăm, că România întărește obligațiunile luate asupra sa prin Tratatul dela Paris în art. 47. al Tratatului de pace dela Trianon, încheiat între Puterile Aliate și Ungaria în 4 Iunie 1920, însă nici aici, nici în legea română din 30 August 1920 (Monitorul Oficial No. 140 din 26 Septembrie 1920) care ratifică Tratatul dela Paris nu se face nici o deosebire între articole cu caracter de lege fundamentală și celelalte articole. Tratatul dela Paris fiind încheiat și ratificat în formele cerute de dreptul internațional, are vigoare deplină și astfel și autonomia cuprinsă în articolul 11. constituie o veritabilă obligațiune cu caracter internațional.

Această obligațiune imprescriptibilă s'ar putea îndeplini prin aducerea unei legi, care, fiind vorbă de transferarea unor atribuțiuni de Stat asupra autonomiei, ar avea un caracter de lege fundamentală. Prin această lege minoritatea respectivă ar deveni persoană juridică de drept public. Eventualele conflicte între autonomie și Guverul Central vor fi supuse jurisdicțiunii Contenciosului administrativ.

Autorii maghiari împărtășesc unanim această părere, în doctrina română însă chestiunea este controversată. R. Budișteanu referindu-se la art. 11. remarcă, că „astfel cum este legiferată de legiuitorul internațional, autonomia personală tinde să erijeze minoritățile în persoană morală de drept public. Aceasta este dificultatea cea mai însemnată câte creiază problema minorităților etnice.”²² După Gh. Sofronie din faptul că tratatele au recunoscut

¹⁷ Balogh op. cit. p. 241.

¹⁸ Buza op. cit. p. 134.

¹⁹ Duparc : La protection des minorités. Paris 1922. p. 306.

²⁰ C. G. Bruns : Minderheitenrecht als Völkerrecht. Breslau. 1928. p. 37–38.

²¹ Gh. Sofronie : Protecțiunea minorităților. Oradea. 1930. p. 95.

²² Radu Budișteanu ; Un capitol nou în dreptul internațional public și privat : minoritățile etnice. Teză de doctorat București 1928. pag. 39.

unor minorități etnice o autonomie fie locală, fie personală „nu trebuie dedus că Tratatul au creiat o nouă persoană juridică, grupul minoritar ca subiect de drept internațional.”²³ „În aceste Tratatute poate fi vorbă de drepturi colective, iar nu de colectivități.” Nu trebuie dovedit mai pe larg, că drepturi colective nu se pot concepe fără un subiect de drept colectiv corespunzător. I. Maniu relevă, că Tratatul adițional „nu asigură prin, nimic o autonomie națională pentru minorități, stipulând numai o autonomie locală sub controlul Statului și numai în chestiuni culturale și religioase și numai pentru secuii și sașii din Ardeal.”²⁴ Cel mai larg în această privință e N. Dașcovici, concludând, că în general drepturile garantate prin tratate sunt „drepturi colective, recunoscute unor grupuri aparte de cetățeni, deosebiți prin națiune, limbă, rasă sau religie de restul cetățenilor.”²⁵

Ca subiect al autonomiei garantate în art. 11. figurează «*comunitățile Secuilor și a Sașilor din Transilvania*» („communautés des Szeckler et des Saxons, en Transylvanie”). Se pune chestiunea, care este adevăratul sens al cuvântului „communautés” și de ce s’a acordat autonomia numai comunității Secuilor și a Sașilor ?

Expresiunea „communauté” (comunitate, közület, Gemeinschaft) nu are un înțeles juridic exact. Autorii maghiari sunt de acord, că ea se întrebuițează în tratatele minoritare atunci, când se atribue un drept unei colectivități, care astfel se ridică la subiectivitate de drept. Este controversată însă chestiunea, ce colectivitate trebuie înțeleasă ? Această expresie e întrebuițată în tratate uneori semnalând comunități de religie („communités juives”, art. 10. al Tratatului minoritar polonez), alteori comunități etnice (comunitățile walachilor din Pindus ; art. 12. al Tratatului minoritar grec). În cazul nostru Buza susține, că autonomia este acordată comunelor politice și bisericești deja existente ale Secuilor.²⁶ Această explicație nu poate să fie acceptată, pentru că în Tratatutele nici nu se întrebuițează expresie „communes”, ceea ce ar corespunde noțiunii comunelor ; mai departe comune politice secuești nu mai există în România între-

²³ Gh. Sofronie : Principiul naționalităților, pag. 132.

²⁴ I. Maniu : Problema minorităților, din volumul : Politica externă a României. I. S. R. București 1926. pag. 233.

²⁶ N. Dașcovici : Principiul naționalităților și Societatea Națiunilor. București. 1922. pag. 136.

²⁶ Buza László op. cit. pag. 97–98.

gită. Noi suntem aderenții explicațiunii date de Dl. A. Balogh, că „prin comunități secuiești și săsești trebuie să înțelegem totalitatea aceloră, cari aparțin acestei minorități”.²⁷ Aici avem de a face cu un adevărat drept colectiv, prin derogare dela celelalte dispozițiuni ale Tratatului, care dispun numai în favoarea indivizilor, ut singuli, aparținând unei minorități. Acest drept nu își are originea în coordonarea drepturilor individuale, ci este un drept, al cărui subiect e însuși minoritatea secuiască în mod indivizibil.²⁸

Este remarcabil, că această autonomie nu s'a acordat întregei minorități maghiare și nemțești din România, ci numai Secuilor și Sașilor, adecă unei părți a aceloră. Proporția între Maghiari și Secui din România e după Tusa 8 : 5, iar între Nemți și Sași 3 : 2.²⁹ Necunoscând precis intenția părților contractante, una dintre păreri presupune, că autonomia s'a acordat numai Secuilor, pentru a le despărți de trupul minorității maghiare.³⁰ După o altă presupunere, trecutul istoric și organizația autonomă a Secuilor, cunoscută de părțile contractante, au determinat, ca pe lângă egalitatea de drept, garantată tuturor cetățenilor minoritari să li se mai acorde o autonomie locală.³¹

O chestiune viu discutată este : ce trebuie să înțelegem prni «*autonomie locală*» („l'autonomie locale”) ? Aceiași expresiune se întrebuințează și în art. 12. al Tratatului minoritar grec, care garantează o autonomie locală comunității walache din Pindus. Din cuvintele „autonomie locală” și „comunități” s'ar părea la prima vedere, că e vorba de o autonomie teritorială sau comunală.

O formă tipică a autonomiei teritoriale este aceea garantată „teritoriului Ruthenilor din sudul Carpaților” prin art. 10. al Tratatului minoritar cehoslovac. Precum am arătat mai sus,³²

²⁷ Balogh Arthur op. cit. pag. 211. în același sens Dr. Tusa Gábor : A székely vallási és tanügyi autonomia. Cluj 1930, p. 8. Dr. Papp József : Az erdélyi székelyek tanügyi és vallási önkormányzata. Magyar Kisebbség 1931, p. 327.

²⁸ Balogh Arthur : A székely vallási és iskolai önkormányzat. Erdélyi Múzeum 1931 p. 347-48. Aceiași distincție observă C. G. Bruns asupra articolului 8 și 9 al Tratatului minoritar polonez în opera : Grundlagen und Entwicklung des internationalen Minderheitenrechts. Berlin 1929 p. 21.

²⁹ Tusa Gábor op. cit. p. 14.

³⁰ Balogh : A kisebbségek nemzetközi védelme p. 207. notă.

³¹ Tusa op. cit. p. 16. De aceeași părere este Dr. Paál Árpád în expunerea de motive a proiectului de lege asupra autonomiei culturale a comunităților Secuiești. Cluj 1931. p. 28.

³² Cap. Autonomiile garantate prin tratatele minoritare.

această autonomie are un caracter politic. Sofronie remarcă, că autonomia secuiască este mai redusă, decât cea a Ruthenilor.³³ Noi mai avem de adăogat, că art. 11. al Tratatului minoritar român nu face mențiune de țara secuiască ca teritoriu, ci vorbește numai despre comunitate secuiască. Iar pe de altă parte autonomia Ruthenilor este una politică, iar cea a Secuilor una culturală. Autonomia politică se poate acorda unui ținut, însă noțiunea autonomiei culturale nu este compatibilă cu principiul pur al teritorialității. — Populația județului Odorheiu este în 93.2% maghiară și în 3.9% română, în județul Ciuc 79.8% sunt maghiari și 20.2% români, în județul Treiscaune 76% maghiari și 19.9% români. Dacă am concepe autonomia secuiască într'un sens pur teritorial, s'ar produce situația bizară, că românii din aceste trei județe ar deveni minoritari, fiind supuși în mod nemijlocit organelor autonomiei secuiești.³⁴

Am adus mai sus argumente în contra opiniei, care privește ca subiect al autonomiei comunele politice și bisericești. Aici mai adaugăm, că articolul 11. al Tratatului minoritar polonez vorbește tot de „chestiuni de administrație locală”, cari vor fi reglementate de Dieta teritoriului Ruthen. Din opera lui Hunter Miller știm, că ministrul de externe cehoslovac Benes a declarat înaintea comisiei în 20 Maiu 1919, că guvernul cehoslovac va acorda Ruthenilor „o autonomie cât se poate de largă”. În 12 August însă delegația cehoslovacă a propus ca expresia „administrație locală” să se substituie cu „administrație comunală”. Comisia însă respinge această modificare, dovedind și prin aceasta, că prin administrație sau autonomie locală înțelege cu totul altceva, decât administrație sau autonomie comunală.³⁵

Pe baza argumentelor aduse deci nu putem accepta opinia, care crede că autonomia secuiască ar fi una pur teritorială (R. Budișteanu³⁶), nici aceea, care restrânge această autonomie la comunele locuite de Secui (Buza³⁷).

Ca punct de plecare pentru a afla adevărul înțeles al ex-

³³ Gh. Sofronie : Protecțiunea minorităților, p. 89.

³⁴ În aceeași sens : Egyed István : A kisebbségi kérdés. Budapest 1930, p. 41. Papp József : op. cit. p. 328–331. cu argumente aduse din Temperley și I. L. Brun ; deasemenea Balogh Arthur : A székely vallási és iskolai önkormányzat p. 348–49, polemizând cu Mandelstam și Strupp.

³⁵ Baranyai : A kisebbségi szerződések létrejötté, p. 8–9.

³⁶ R. Budișteanu op. cit. p. 37.

³⁷ Buza László op. cit. p. 97–98.

presiunii „autonomie locală” ne poate servi faptul, că delegatul englez a fost acela, care a propus în ședința de 7 Iunie 1919 a „Comisiei Statelor Noi” autonomia Secuilor și a Sașilor. Știm că Comisia a acceptat în ședința de 10 Iunie acest articol unanim și fără rezerve,³⁸ va se zică în felul, cum îl concepea delegatul englez. Istoria organizației Statului Englez ne arată, că dela cele mai vechi timpuri s'a format un sistem de administrație internă, în care administrația nu se exercită prin organe centrale, ci prin corporațiunile cetățenilor cari locuiesc pe un anumit teritoriu. Aceste organe nu numai execută legile, ci au și dreptul de a alcătui statute și regulamente (quasi-legislative paver), fiind astfel adevărate corpuri autonome.³⁹ Îndreptul constituțional și administrativ englez aceasta autonomie (self government) are denumirea de autonomie locală (local government) pentru a-o distinge de autonomia centrală (central government). Guvernământul local însemnează totul ce nu este central. Și fiindcă în Anglia nu este alt guvernământ afară de cel central decât autonomia, de aceia se numește autonomia : guvernământ local. Temperley recunoaște, că prin art. 11. al Tratatului minoritar român au voit să aplice acest sistem, care s'a dovedit bun în Anglia și „care admite, ca să se ordonanteze bani publici școlilor, al căror control și administrație o au, — sub controlul guvernului—, în măsură mare confesiuni religioase sau în parte corporațiuni private.”⁴⁰

Expresiunea „autonomie locală” prin urmare nu însemnează autonomia țării secuiești sau a comunelor locuite de secui, ci pur și simplu exceptarea de sub guvernământul central a comunității secuiești sub raport școlar și bisericesc.

N. Dașcovici relevă că în general „în locul principiului teritorialității se aplică principiul personalității prin Tratatul de ocrotirea minorităților, fiind recunoscut de multă vreme drept singurul posibil de toți aceia, cari au studiat problema. Dar principiul acesta, aplicat în funcțiune de colectivitatea minoritară, duce la o aplicațiune teritorială fără înconveniente și rigiditatea sistemului, care pleacă dela principiul teritorialității.”⁴¹

Rezumând toate cele spuse despre „autonomia locală”

³⁸ Vei capitoul: Originea articolului 11.

³⁹ Balogh : A kisebbségek nemzetközi védelme. p. 210.

⁴⁰ Papp József op. cit. p. 330–31.

⁴¹ N. Dașcovici op. cit. p. 139.

concludem, că autonomia secuiască fiind una culturală, nu poate să fie decât o autonomie personală, care se întinde asupra tuturor persoanelor, cari aparțin comunității secuiești. Având însă în vedere, că Secuii locuiesc într'o masă compactă în partea sud-estică a Transilvaniei, autonomia va avea și o întindere teritorială (evitând însă înconvenientele principiului pur teritorial), cu atât mai mult, întrucât criteriul cel mai important pentru stabilirea apartinerii la comunitatea secuiască este domiciliul permanent pe teritoriul scaunelor secuiești. Aplicarea în concreto a acestor principii o vom face în capitolul următor.

Autonomia privește «*chestiunile religioase și școlare*» („en ce qui concerne les questions religieuses et scolaires”). Autonomia religioasă a comunității secuiești și săsești s'a realizat deja prin cultele istorice. Astfel Secuii aparțin bisericilor autonome : romano catholice, reformate, unitariene și evanghelice, iar Sașii au biserica lor autonomă, națională : cea evaghelică sau lutherană.

Înceeace privește chestiunile școlare, lege non distingvente, trebuie să înțelegem înființarea și susținerea de școli și institute conexe de orice fel și grad. Căci dacă legiuitorul internațional ar fi avut intenția de a restrânge acest drept la școli de un anumit tip sau grad, ar fi exprimat-o desigur expres. Pe de altă parte, autonomia vrea să asigure mai mult decât prin egalitatea de drept, garantată tuturor minorităților, dezvoltarea culturii naționale și din acest punct de vedere i se cuvine și învățământului academic un rol important.⁴² Tot aici aparțin și instituțiunile sociale și de binefacere, garantate tuturor minorităților din România prin art. 9, deci și celor privilegiate. Aceste școli și instituțiuni vor funcționa sub conducerea și cu programul direcțiunii comunității secuiești, fiind egale de drept cu școlile și instituțiunile similare ale Statului. Funcționarea autonomiei are o singură restricțiune : controlul Statului.

Art. 11. dispune, că autonomia se va acorda «*sub controlul Statului Român*», („sous le controle de l'État roumain”). Prin înființarea autonomiei Statul s'ar descărca de sarcina de a susține școli și instituțiuni similare și ar investi comunitatea secuiască cu putere de Stat în materie religioasă și școlară. Este de sine înțeles, că această autonomie nu poate să fie un Stat în Stat independent, ci poate funcționa numai sub controlul puterii

⁴² Balogh Arthur : A székely vallási és iskolai önkormányzat p. 350.

centrale. Dl. Balogh crede că enunțarea acestui control în textul articolului 11. a fost un act de precauțiune inutilă,⁴³ iar Dl. Paál concludde, că prin aceasta legiuitorul a dovedit, că vrea să acorde o autonomie serioasă, iar nu numai una comunală, la care se întinde în toate cazurile supravegherea Statului.⁴⁴ Acest drept de control se întinde la supravegherea, dacă autonomia într'adevăr face față obligațiunilor luate asupra-și, mai departe dacă activitatea autonomiei nu depășește cadrele legale. Guvernul însă nu poate înlocui activitatea autonomiei, nici a reforma hotărârile aduse de organele autonomiei, ci eventualele conflicte se vor judeca de Contenciosul administrativ.

II. Autonomia secuiască sub raportul dreptului intern.

Am examinat mai sus art. 11. sub raportul dreptului internațional, stabilind conținutul și întinderea autonomiei culturale secuiești. Această obligațiune cu caracter internațional poate fi realizată însă numai prin legislația internă, devenind astfel drept intern. Legiuitorul național trebuie să țină seamă de caracterul obligațiunii împuse de legiuitorul internațional și prin urmare trebuie să aflăm modurile de realizare ale autonomiei sus schițate în cadrele dreptului constituțional și administrativ român. Vom expune deci mai întâi așteptările noastre de lege ferenda și pe urmă vom examina situația autonomiei de lege lata.

1. Organizația autonomiei secuiești.

Autonomia secuiască, dacă se înființează, va avea un caracter de drept public, ca și celelalte corpuri autonome declarate ca atare de legea din 3 August 1929 asupra administrației publice : comune rurale, comune urbane, municipii, județe și asociațiunile județene. Va diferi însă de acestea, întrucât va avea o întindere teritorială mai mare decât toate acestea și va avea numai o singură atribuțiune : chestiunile școlare și cele conexe cu acestea, pe urmă nu se va întinde asupra tuturor locuitorilor cari se află pe acel teritoriu, ci numai asupra celor îndreptățiți prin art. 11. Legea asupra persoanelor juridice din 5 Februarie 1924 prevede în art. 1, că „persoane juridice de drept public se creiază numai prin lege”. Astfel și autonomia în chestiune, care

⁴³ Balogh op. cit. p. 352.

⁴⁴ Paál op. cit. p. 28.

va îndeplini atribuțiuni publice, trebuie organizată prin o lege specială. Art. 11. garantează autonomie atât comunității secuiești, cât și celei săsești, fiind însă condițiunile sociale și culturale ale acestora cu totul diferite, este de dorit să se reglementeze aceste autonomii în câte o lege specială. Conform obiectului nostru, ne vom mărgini la fixarea anumitor principii fundamentale numai referitor la organizarea autonomiei secuiești.

Pentru ca autonomia să îndeplinească rolul, pe care l-au avut în vedere Puterile Contractante prin Tratatul dela Paris, trebuie să corespundă la două principii diverse: *organizația comunității secuiești*, care s'a dezvoltat în cursul veacurilor și *cele mai moderne forme de autonomie culturală*, la care a ajuns dreptul minoritar din Europa.

Am exprimat mai sus părerea, că motivul pentru care au garantat Puterile contractante o autonomie specială comunității secuiești, în afară și peste egala îndreptățire, garantată tuturor minoritarilor, ar fi fost organizația și autonomia străveche a Secuilor din Ardeal. La concluziunile noastre trebuie să avem deci în vedere această organizație. Iar în ceea ce privește autonomia în cadrele Statului național, vom face referire la autonomia culturală a minorităților din Estonia, care prin legea din 12 Februarie 1925 a realizat forma cea mai perfectă a protecțiunii culturale a minorităților prin legislație internă.⁴⁵

*

Originea Secuilor este și astăzi controversată. Pe noi ne interesează acum numai faptul, că deja înainte de intrarea maghiarilor în inculgul Carpaților s'au unit cu aceștia și mai târziu s'au așezat în partea de răsărit a Ardealului, în cursul veacurilor X și XI. Au format o națiune separată sub regii maghiari, în secolii XVI–XVIII sub principii ardeleni și în sec. XVIII–XIX în timpul guberniului până la unirea Ardealului cu Ungaria. Au păstrat instituțiunile lor din timpul întrării maghiarilor în Ungaria și astfel organizația lor este mai veche decât constituția maghiară.⁴⁶ Deja regele Matei Corvinul și apoi Vladislav al II-lea le acordă privilegiu pentru meritele de apărare a Țării. Tripartitul lui Werbőczy, care avea putere de lege în Ardeal în virtutia punctului

⁴⁵ Dr. Csekey István: A kisebbségi kulturautónomia Észtországbán. Budapesti Szemle CCVIII. 1928 și Magyar Kisebbség 1928. No. 3–6.

⁴⁶ Dr. Szádeczky K. Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. Budapest. 1957 p. 24.

3. al Diplomei Leopoldine, face amintire de Secuii în Titlul 4, Partea III. : De Scythulis Transylvanis, quos Siculos vocitamus.

„Sunt praeterea Transylvanis in partibus Scythuli, nobiles privilegiati, a Scythico populo, in primo eorum ingressu in Pannoniam propagati, quos nos, corrupto quodam vocabulo, Siculos appellamus : dissimili penitus lege, et consuetudine gaudentes : rerum bellicarum expertissimi : qui per tribus et generationes, atque lineas generationum (antiquorum more) haereditates, ac officia inter sese partiuntur, et dividunt”.⁴⁷

Drepturile Secuilor sunt ulterior garantate în legislația ardeleană adunată în „Approbatæ Constitutiones” (1540–1653) al lui Gheorghe Rákóczy al II-lea și „Compilatæ Constitutiones” (1654–1669) al lui Mihail Apafi și în articolele novelare posteroare până la unirea Ardealului cu Ungaria în 1848. În afară de acestea Secuii au mai avut legi proprii municipale aduse în anii 1451, 1466, 1505, 1555.⁴⁸

Secuii formau deci o națiune distinctă, care intra în alianță cu națiunea maghiară și săsească în 16 Septembrie 1437 la Kápolna în contra inamicului intern (Iobagii revoltați) și extern (Turcii). Celebrul jurist ardelean, Dósa Elek clasifică națiunea secuiască în 1. corporațiuni și 2. indivizi.⁴⁹

Indivizii secuii erau nobili și orașeni.

Nobili se împărțeau în trei ordine : primores, primipili și pixidarii. Primores (főnemesek, főnépek) erau acei secuii, cari purtau un oficiu militar sau civil ; primipili (lőfőrend) cari erau obligați a face serviciu militar cu un cal echipat iar pixidarii (darabontok, plebeusok) erau militari infanteriști. Toți secuii erau nobili, precum reiese din art. citat al Tripartitului, care drept a fost întărit ulterior în repetite rânduri. În afară de privilegiile tuturor nobililor, Secuii mai aveau privilegii speciale, după Dósa în numar de 12, dintre cari mai importante sunt : pot alege liber judecători și funcționari, nu sunt datori cu nici un fel de dar (impozit) pe seama fiscului, nu li se poate confisca averea nici în caz, dacă un secuii ar fi condamnat la moarte pentru infidelitate, ci îi succed rudele etc. Calitatea de nobil se putea dovedi

⁴⁷ Magyar Törvénytár, vol II. Werbőczy, István Hármaskönyve. Tradus și comentat de Dr. Kolosvári Sándor, Dr. Óvári Kelemen și Dr. Márkus Dezső. Budapest 1897 p. 383–84.

⁴⁸ Dósa Elek : Erdélyhoni jogtan. vol. I, p. 19.

⁴⁹ Dósa op. cit. p. 93–102.

prin filiațiune, adecă naștere dela un părinte secui, cari erau înscriși în așa numitele „cărți lustrale.”

Orășenii secui se împărțeau în cei din Târgu Mureș (szabad királyi város) și cei locuind în cătune (mezőváros). În Târgu Mureș locuiau secuii, cari aveau un fond aparținând competenței autorităților orășene, având aceleași drepturi și obligațiuni, ca și orășenii maghiari și secuii posedând fonduri nobilitare, cari au păstrat privilegiile lor de nobili și stau sub autoritatea scaunului mureșan. Cealaltă categorie a orășenilor posedă toate privilegiile nobililor secui, însă numai dacă sunt secui de origine și posed o succesiune secuiască.

În ceace privește corporațiunile Secuilor :

Scaunele secuiești sunt în număr de cinci : 1. Udvarhelyszék (scaunul Odorheiu) cu filiale (fiuszék) Keresztur și Bardócz ; 2. Háromszék (Treiscaune), care adineoară s'a unit din scaunele Sepsi, Kézdi, Orbai adăugând mai pe urmă scaunul Miklósvár ; 3. Csikszék (scaunul Ciuc) cu filiale Gyergyó și Kászon ; 4. Marosszék (scaunul Mureș) și 5. Aranyosszék (scaunul Arieș) pe care l-a donat regele Ladislau al IV-lea în anul 1289 din teritoriul maghiar secuilor, pentru meritele lor de a fi apărât Țara în contra năvălitorilor tătari și cumani. Cu toate că era un teritoriu câștigat prin donațiune, făcea o parte intregantă a scaunelor secuiești, precum rezultă și din *Compilatae Constitutiones* ; „în scaunul Arieș „a memoria hominum” nu erau obligați de a plăti arendă.” (Partea III. Art. VIII. Titlul 4.) Arenda fiind un fel de dar ce se plătea fiscului pe teritoriul maghiar, prin această dispoziție se recunoștea caracterul de teritoriu secuiesc al scaunului Arieș. Între scaunele locul întâi îl ocupa scaunul Odorheiu, care se și numea „anyaszék” (scaun de mamă). Aici se țineau de obicei și adunările naționale.

Orașe au fost : 1. Târgu Mureș (szabad királyi város), 2. mai multe cătune (mezővárosok), cum sunt : Oláhfalva ca comunitas privilegiata și Udvarhely, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Ilyefalva, Csikszereda, Bereczk, oppida privilegiata.

*

Aceste considerațiuni istorice ne dovedesc, că comunitatea secuiască a avut o organizație specifică, o adevărată autonomie dela așezarea Secuilor pe teritoriul numit „Terra Siculorum” până la unirea Ardealului cu Ungaria și chiar și după unire prin transformarea scaunelor secuiești în județe autonome. Ast-

fel autonomia secuiască este un drept dobândit, care subsistă dela cele mai veche timpuri până în timpurile cele mai recente. Articolul 11. al Tratatului dela Paris nu are deci un caracter constitutiv, ci mai mult unul *declarativ*, care restrânge sau mai bine zis consacră numai autonomia religioasă și școlară, trecând sub tăcere celelalte lature ale autonomiei secuiești.

Având în vedere această continuitate de drept, organizația fostelor scaune secuiești ne poate servi ca punct de plecare pentru organizarea autonomiei culturale pe baza articolului 11.

Autonomia culturală fiind una eminamente personală, urmează să cercetăm autonomia în primul rând *sub raportul persoanelor*, asupra cărora se întinde. Comunitatea secuiască, subiectul autonomiei culturale a fost o noțiune sociologică și istorică bine precizată, din care făceau parte Secuii nobili și orășeni de diferite ranguri și graduri. Dispărând condițiunile economice și sociale cari au stat la baza deosebirii Secuilor de Maghiari, astăzi această distincție se bazează numai pe cunoștința proprie și obștească, care adeseori nu poate fi dovedită, că cineva derivă din o familie secuiască. După o lege secuiască și aceia fac parte din națiunea Secuilor cari sunt primiți în această comunitate. La stabilirea apartinerii la comunitatea secuiască deci nu ne putem mărgini la un singur criteriu, ci trebuie să avem în vedere totalitatea acelor factori, pe baza cărora se poate presupune apartinerea cuiva la comunitatea secuiască.

Din punctul de vedere etnic, Secuii sunt o variantă a Maghiarilor, limba ce vorbesc este un dialect al limbei maghiare și originea lor, dacă se poate dovedi, arată un amestec continuu cu populația maghiară. Când voim să stabilim deci apartinerea la comunitatea secuiască, trebuie să cercetăm prima dată dacă o anumită persoană este de naționalitate maghiară și apoi, ca în cadrele minorității maghiare din România face parte din comunitatea secuiască.

O chestiune viu discutată este, ce anume criteriu trebuie aplicat la stabilirea naționalității? Tratatetele minoritare nu determină acest criteriu, iar cu ocazia recensământurilor de Stat se aplică în principiu declarația personală, combinat cu căutarea „originei etnice”. Între cele două sisteme: sistemul criteriilor obiective (origină, rasă) și sistemul criteriilor subiective (declarația personală) cel din urmă pare a fi mai preferabil, considerând, că simțul național se bazează pe cunoștința apartinerii la

o națiune, care poate avea, dar nu are necesarmente la bază limba, sau originea etnică.⁵⁰ Declarațiunea liberă a naționalității are și sancțiune penală în art. 470 al codului penal din Estonia din 26 Martie 1929, întrat în vigoare în 1932, dispunând următoarele : „Acela care se face vinovat de a fi influențat un cetățean major prin aplicarea forței, amenințării punibile, abuz de putere sau exploatarea dependenței economice de a-și stabili naționalitatea sau în cazurile prescrise de lege, naționalitatea copiilor lor în contra voinței sale proprii sau de a renunța la dreptul de a stabili aceasta, va fi pedepsit cu o pedeapsă, care nu poate întrece șase luni. Tentativa se pedepsește.”⁵¹ Ar fi de dorit, ca să se aplice acest sistem cu ocazia conscrierii membrilor autonomiei,⁵² pentru a putea manifesta voința liberă de a intra, sau de a se abține dela autonomie. — Pentru minori putem lua analogie din legea pentru regimul general al cultelor din 22 Aprilie 1928, care în alin. 3 al art. 47 prevede următoarele : „Dacă părinții nu sunt de aceeași religione, tatăl are dreptul de a determina, pentru fiecare copil în parte, căreia din cele două religii ale părinților săi să aparțină.” Acest sistem este adoptat cu privire la declarațiunea naționalității minorilor în Estonia.

Lămurind chestiunea apartinerii la naționalitatea maghiară, urmează să cercetăm, cari dintre maghiarii din Transilvania fac parte din comunitatea secuiască. Neavând un criteriu exact, trebuie să ne recurgem la o presumpție și anume : acel maghiar, care are domiciliul permanent pe teritoriul fostelor scaune secuiești este presumat, că face parte din comunitatea secuiască.⁵³ Pe această cale autonomia personală primește și o întindere teritorială, însă evitând inconvenientele sistemului pur teritorial, În cece privește această *întindere a autonomiei sub raportul spațiului*, Puterile contractante la Paris nu au putut avea în vedere împărțirea administrativă a județelor secuiești și cu atât mai puțin ne putem noi ține de împărțirea actuală a județelor secuiești, fiind supuse mai pe urmă modificări importante. Astfel

⁵⁰ Mikó Imre : Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés. Cluj, 1932. pag. 7-10.

⁵¹ Dr. Csekey István : A nemzetiség bevallásának büntetőjogi védelme. Magyar Kisebbség 1927 No. 8 și A nemzetiség bevallási szabadságának büntetőjogi védelme. Magyar Kisebbség 1932. No. 9-10.

⁵² La fel Papp p. 367 și Balogh p. 349.

⁵³ La fel Balogh p. 348 și Paál §. 1.

comunității secuești, ca noțiune sociologică⁵⁴ și istorică, îi corespunde mai bine întinderea teritorială a celor cinci scaune secuești : Odorhei, Treiscaune, Ciuc, Mureș și Arieș. Autonomia se întinde firește atât asupra satelor, cât și asupra orașelor, cari se află pe acest teritoriu.⁵⁵ Din cele spuse rezultă încă, că autonomia nu se întinde asupra Secuilor de peste Carpați ; asupra ciangăilor din Moldova și Bucovina, nici asupra acelorora, cari s'au așezat permanent întrunul din orașele vechiului Regat, pentru că art. 11 spune categoric, că numai secuii din Transilvania se bucură de acest drept.

Având în vedere principiul personal, teritoriul asupra căruia se întinde autonomia nu este decât o limită. Peste aceasta (hotarele celor cinci scaune secuești) nu are eficacitate, însă nici în cadrele acestuia nu îmbrățișează toate comunele. Dl. Paál propune în proiectul lui de lege (§ 2) ca autonomia să se întindă numai asupra acelor comune aflătoare în țara secuiască, cari au mai mult de 50% locuitori maghiari. Noi găsim, că s'ar putea lua o analogie din legea ungară XLIV : 1868 despre egala în dreptățire a naționalităților, care a fost menținută mutatis mutandis prin decretul I. al Consiliului Dirigent (Sibiu 24 Ianuarie 1919) întărit apoi prin art. 137 al Constituției din 29 Martie 1923 și care după părerea D-lui prof. R. Boila are caracter de lege fundamentală.⁵⁶ Această lege prevede un număr de 20% de minoritari pentru a se putea bucura de dreptul la întrebuintarea limbii etc. este deci echitabil, ca autonomia culturală să fie întinsă asupra tuturor comunelor din scaunele secuești, cari au un număr de 20% maghiari.

În ceea ce privește persoanele maghiare locuind pe teritoriul fostelor scaune secuești, Dl. Paál distinge categoria „populației autochtone” (öslakosság), adică aceia cari au locuit înainte de 9 Decembrie 1919 un timp de generație (treizeci ani) pe acest teritoriu, precum și aceia, cari dacă s'au mutat între timp, au păstrat apartenența sau nu au dobândit altă apartenență. (§ 3). Dl. Balogh (p. 348) prevede numai domiciliul permanent pe teritoriul scaunelor secuești. Din punct de vedere teoretic oferă mai multă bază pentru presumpția apartinerii la comunitatea secuiască, dacă avem în vedere domiciliul pe timp de un veac

⁵⁴ C. G. Bruns op. cit. p. 21.

⁵⁵ Paál § 2.

⁵⁶ R. Boila : Organizația de Stat. Cluj 1927 p. 129.

de om înainte de încheierea Tratatului dela Paris. Din punct de vedere practic însă dovedirea acestei condițiuni ar îngreuna mult procedura conscripțiunii, din care cauză pare a fi mai rațional sistemul din urmă.

Stabilind întinderea autonomiei sub raportul persoanelor și al teritoriului, urmează să schițăm *procedura de înființare a autonomiei secuiești*. Pe baza principiilor mai sus expuse este necesar întocmirea unui registru național, unde se înscriu toți îndreptățiții, cari vreau să fie membrii autonomiei.⁵⁷ După proiectul de lege al Dlui Paál, conscripțiunea s'ar începe în fiecare comună, condusă fiind de o comisie specială, care se compune din conducătorii maghiari ai comunei politice și a comunelor bisericești din comuna respectivă (§ 5). În opoziție cu acest sistem în Estonia se făcea o conscripțiune oficială la ocazia înființării autonomiei și anume, se copiau din listele electorale numele tuturor cetățenilor aparținând minorității respective, lista a fost afișată și oricare îndreptătit va avea dreptul de a se înscrie sau de a se șterge în termen de două luni (§ 18 al legii pentru autonomia culturală). Sistemul întâi are avantajul de a nu influența nici în mod indirect libera determinare a voinții și registrele fiind conduse de minoritari, provoacă încredere față de autonomie. Sistemul al doilea este mai puțin greoiu și astfel accelerează procedura conscrierii. La tot cazul listele trebuiesc completate și conduse în ordine.

În ceace privește *organele autonomiei*, Dl. Paál prevede trei categorii de organe : comuna comunității (közületi helység § 12–23), regiunea comunității (közületi vidék § 42–52), și centrala *comunității* (közületi központ § 60–66). Aceștia s'ar constitui în mod democratic din jos în sus. La început s'ar face conscripțiuni în comune, formând unități mai mici străzi, vecinetați (acest sistem se află la Sașii, numit : Nachbarschaft ; are urme și în scaunele Ciuc și Gheorgheni, unde casele sunt clădite câte zece, fațadele formând un cerc mai strâmt împrejur). Membrii conscriși ar alege o reprezentanță, având membri în proporție cu numărul celor conscriși, precum și direcțiunea și comisia de censori a comunei comunității. Constituindu-se comunele și organele acestora, fiecare comună își alege un număr de doi sau patru delegați, cari împreună formează organul al doilea al comunității : regiunea comunității, având ca organe

⁵⁷ La fel Papp p. 367 și Balogh p. 349.

deliberative și executive : corpul de reprezentanță și direcțiunea cu comisia de censori. La prima constituire reședințele regiunilor vor fi : în județul Ciuc : Sânmartin, Mercurea Ciuc și Gheorgheni. În județul Treiscune : Baraolt, Târgul Secuiesc, Covasna și Sfântul Gheorghe. În județul Mureș : Târgu Mureș, Mercurea Niraj și Reghinul Săsesc. În județul Turda : Vințul de Sus. În județul Odorheiu : Ocland, Cristur, Odorhei. Delegații acestor regiune (2, 4, 6,) vor forma împreună „marele consiliu al comunității secuiești. „Acest consiliu se compune din reprezentanții adunărilor regionale și din delegații trimiși din partea comisiilor regionale de censori. Afară de acestea, organizația centrală a comunității secuiești mai are ca organe deliberative și executive : reprezentanța centrală cu comisia de censori. Găsim justificată și aceea dispozițiune a proiectului de lege, ca centrala să fie mutată în câte cinci ani la un alt sediu regional și prima reședința a centralei să fie Odorheiu, centrul istoric și geografic al țării secuiești. În opoziție cu acest sistem clădit din jos în sus, în Estonia înființarea organelor se face pe o cale opusă. Autonomia culturală are aici două organe principale : consiliul cultural organ legislativ și administrația culturală (kultuurvalitsus, Kulturverwaltung), organ administrativ. Amândouă organele își au sediul în capitală, iar pentru rezolvirea problemelor locale, autonomia poate înființa curatorii culturale, a căror sferă de atribuțiuni corespunde cu acelea a autonomiilor locale, având în vedere și municipiile (§ 5).

La tot cazul este de dorit, ca autonomia să aibă o organizație cât mai democratică, pare însă mai preferabil, ca la prima constituire să se înființeze mai întâi un organ central, o comisie de inițiativă, care să întocmească registrul național, să-l publice, să primească cererile de înscrieri și ștergeri ulterioare, să supravegheze alegerile regionale și centrale cu ajutorul autorităților administrative⁵⁸ și pe urmă, când s'a constituit deja întreaga autonomie, să transmită atribuțiunile lor organelor respective. Până la această dată comisia reprezintă autonomia în toate raporturile interne și externe.

În cece privește *atribuțiunile autonomiei*, avem de remarcat următoarele. Prin înființarea autonomiei, Statul se descarcă de anumite atribuțiuni și le transmite autonomiei, păstrând numai dreptul de control. Aceste atribuțiuni sunt chestiunile religioase

⁵⁸ Balogh p. 351.

și școlare ale comunității secuiești. În această privință deci autonomia va exercita putere de Stat și organele lor vor fi echivalente cu organele similare ale Statului. Prin urmare Statul se dispensează față de minoritatea secuiască de obligațiunile stabilite prin art. 10 al Tratatului dela Paris de a susține școli primare cu limbă de predare minoritară, unde minoritatea are un număr considerabil. Acesta însă nu exclude, ca Statul să înființeze școli primare române pe teritoriul autonomiei secuiești pentru românii din țara secuiască. Însă membrii autonomiei nu mai au obligația de a contribui la susținerea acestor școli, pentru că ei fac față acestei obligațiuni prin susținerea școlilor autonome.⁵⁹

Astfel autonomia va avea dreptul, dar și obligația de a susține „școale autonome” în scaunele secuiești, trecând actualele școale de Stat în proprietatea autonomiei. Înființarea acestor școale în cadrele legale nu poate fi condiționată de autorizația guvernului, ele nefiind școale private, ci având caracter similar cu școlile Statului.⁶⁰ Din acestea mai rezultă, că acela care frecventează școala autonomiei, satisface obligația prescrisă prin art. 24 al Constituției, a obligativității învățământului primar, iar diploma eliberată de vreo școală autonomă va fi echivalentă cu una de Stat.

Art. 11 nu distinge ce anume școli se vor putea înființa. Lege non distingvente, autonomia va îmbrățișa școale de orice tip și grad: primare, secundare, academice, precum și licee, normale, de agricultură, industrie, comerț etc.

Autonomia nu poate fi restrânsă la înființarea și conducerea școalelor, ci prin chestiuni școlare trebuie să se înțelegem în afară de școale toate instituțiunile conexe cu acestea. Astfel sunt muzee, biblioteci, seminare, internate etc. Tot aici întră și instituțiunile sociale și de binefacere, ce pot fi înființate de oricare minoritate pe baza articolului 9 al Tratatului dela Paris.

Din noțiunea autonomiei rezultă, că direcțiunea are drept de a face statute și regulamente, cari însă nu pot contrazice legile și regulamentele de Stat. Astfel și programa școalelor și institutelor va fi elaborată de autonomie, având în vedere firește limba, literatura, istoria, geografia și instrucția civică română. Autonomia are dreptul de a determina organizația sa, a-și con-

⁵⁹ Balogh p. 346, Paál § 88.

⁶⁰ Balogh p. 346, Papp p. 368 și Paál § 96-111.

duce toate afacerile, a angaja și pensiona funcționarii și personalul didactic. Dreptul de autocârmuire justifică propunerea Dlui Paál, ca și la funcțiunile administrative și judecătorești pe teritoriul autonomiei să fie angajați funcționari, cari în afară de diploma și calitățile necesare să fie și membrii autonomiei. (§ 89) Dl. I. Maniu scrie : „Privitor la participarea minorităților în justiție și administrație cred că nu numai nu trebuie să formeze o piedecă diferența de rasă, limbă sau religie pentru a ocupa o funcție sau a fi împărțit de o distincție de Stat, ci din contra Statul trebuie să se nizuiască, să angajeze mai ales în ținuturile locuite de minorități, funcționari de toate categoriile din sânul minorităților, dacă se găsesc.”⁶¹

Pe lângă autonomia școlară art. 11 mai garantează autonomie comunității secuiești în ceea ce privește *chestiunile religioase*. Această expresiune a articolului 11 întărește numai o stare deja existentă, autonomia bisericilor romano catolice, reformate, unitariene și evanghelice (lutherane). Aici se ivește chestiunea, ce se va întâmpla cu maghiarii apăsându-se bisericilor orientale, cari în anul 1927 se împărțeau în următorul mod : ortodoxii : 15, 445 și greco catolici (uniți) : 84, 951.⁶² Majoritatea acestora sunt secui, ar fi deci echitabil, ca și aceștia să beneficieze de autonomia ce li s'a acordat. Autonomia în chestiuni religioase a comunității secuiești se poate rezolva în cadrele fiecărei biserici, având credincioși în scaunele secuiești, ar urma însă, ca și Statul să respecte aceste autonomii străvechi, întărite prin art. 11.

Raportul între autonomie și biserică are importanță din punctul de vedere al școalelor confesionale deja existente, având limbă de predare maghiară. După părerile dominante, autonomia secuiască nu poate atinge autonomia acestor școli, însă autonomia va exercita asupra acestora dreptul de control, pe care îi exercită actualmente Statul.⁶³ Astfel școalele confesionale maghiare trebuie să aibă în vedere programul școlar, care se va stabili de către autonomie, în schimb însă pot controla instrucția religioasă a credincioșilor, cari frecventează școalele autonomiei

⁶¹ I. Maniu op. cit. p. 241.

⁶² Dr. Sulyok I. și Dr. Fritz L. : Erdélyi Magyar Évkönyv Kolozsvár 1930. p. 6.

⁶³ Balogh p. 355, Paál § 99-102.

secuiești. Prin urmare s'ar forma două tipuri de școale : confesionale și interconfesionale,⁶⁴ adecă autonome.

Autonomia secuiască luând asupra-și atâtea obligațiuni, trebuie să aibă și *surse materiale*.

În primul rând autonomia îndeplinând funcțiune de Stat, are drept la sumele, din care acoperă Statul cheltuelile respective. Nu ajunge, însă nu exclude, ca Statul să subvenționeze numai cu sume nefixate prealabil școalele și instituțiunile autonomiei pe baza art.-lui 10, alin. 2. al Tratatului. Autonomia este mai mult decât acest drept garantat tuturor minorităților prin art. 10. Astfel sistemul cel mai just ar fi, dacă s'ar stabili proporția între toate veniturile Statului și cheltuelile pentru scopuri școlare (vezi bugetul Ministerului de Instrucțiune) și în aceeași proporție s'ar remite o sumă comunității secuiești din toate impozitele plătite de această comunitate.⁶⁵

În afară de acest venit regulat, care ar garanta continuitatea bugetului autonomiei, acesta poate percepe impozit dela membrii săi, precum și celelalte persoane juridice de drept public (bisericele). Acest impozit este supus în Estonia la aprobarea guvernului. Dl. Balogh crede, că în principiu guvernul nu poate refuza aprobarea. (p. 352).

În fine sursele autonomiei sunt veniturile nete ale instituțiilor, cari vor fi întrebuințate pentru susținerea și dezvoltarea acestora sau alte scopuri similare. Autonomia mai poate face chete, strânge fonduri și accepta succesiuni.

Autonomia este garantată sub *controlul Statului* ; ce ar însemna acest drept de control ? În primul rând se referă la supravegherea, dacă autonomia într'adevăr îndeplinește obligațiunile ce li s'au încredințat ; în al doilea rând, dacă autonomia nu depășește cadrele legale.⁶⁶ În afară de acestea este de dorit, ca Statul să cerceteze, dacă autonomia a putut executa hotărârile aduse, dacă n'a fost împiedecată într'această din partea vreunui organ al Statului. Pentru exercitarea acestui control este competent Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor. Nu i se cuvine însă Statului dreptul de casare sau reformare, nici aducerea regulamentelor și efectuarea alegerilor nu poate fi condiționată

⁶⁴ Dr. Molnár Dénes : A székely autonom iskolák kérdéséhez. Magyar Kisebbség 1931 No. 13.

⁶⁵ Balogh p. 352, Paál § 35.

⁶⁶ Balogh p. 352.

de aprobarea guvernului, ci eventualele conflicte vor fi supuse Contenciosului Administrativ.⁶⁷

Având în vedere aceste principii fundamentale s'ar putea garanta o organizație solidă și viabilă autonomiei culturale secuiești, care astfel ar corespunde intențiunii Puterilor contractante la Paris și nu ar atinge întru nimic suveranitatea de Stat.

2. *Autonomia secuiască și legislația internă.*

După ce am dezvoltat organizația autonomiei și așteptările noastre de lege ferenda, trebuie să mai studiem autonomia sub raportul legislației interne, de lege lata.

În primul rând vom cerceta *situația Tratatului dela Paris în legislația internă*. Am văzut mai sus, că Tratatul a fost legalmente încheiat și investit cu garanția Societății Națiunilor, având astfel deplină valoare de drept sub raport internațional. În art. 1. al Tratatului se prevede obligația României de a recunoaște ca lege fundamentală dispozițiunile cuprinse în articolele 2–8 ale Tratatului. În ceea ce privește caracterul articolului 11, care nu intră în articolele 2–8, considerate ca lege fundamentală, trimitem la capitolul despre interpretarea articolului 11, unde am lămurit această chestiune.

Este însă discutată chestiunea, dacă Tratatul are caracter de lege fundamentală și sub raport intern, nefiind înarticolat în Constituția din 1923. Cu ocazia aducerii Constituției s'a amânat inarticularea Tratatului sub pretextul, că aceste chestiuni vor fi reglementate printr'o lege specială și s'au mulțumit a garanta egalitatea românilor „fără deosebire de origină etnică, de limbă sau de religie”. (§ 5) Este un principiu de drept public, că legile nu pot contrazice Constituția. Însă contrar, dacă dispozițiunile Tratatului nu sunt cuprinse în Constituție, sau dacă sunt ratificate numai ca simple legi, se aplică principiul „lex posterior derogat priori” și legi ulterioare pot paraliza dispozițiunile Tratatului.⁶⁸ Astfel precum vom vedea, s'au adus o serie de legi, cari sunt în contradicție cu art. 11. al Tratatului.

În doctrină este controversată chestiunea, dacă Tratatul dela Paris are caracter de lege fundamentală? După M. Hacman „în Tratatul cu România dispozițiunile referitoare la minorități nu sunt declarate ca legi fundamentale ca în Tratatete dela

⁶⁷ Balogh p. 352, Paál § 92.

⁶⁸ Balogh: A kisebbségek nemzetközi védelme p. 233.

Saint Germain, Trianon și Neuilly sur-Seine”.⁶⁹ Această părere în forma de mai sus este greșită, pentru că articolele 2–8, cari garantează viața și libertatea (§ 2), dreptul la cetățenie (§ 2–7), egalitatea de drept (§ 8) și cari au caracter de lege fundamentală, în virtutea articolului 1. deasemenea se referă la minorități; controversă poate fi numai cu privire la dreptul de a înființa școli și institute sociale (§ 9), dreptul la școli de Stat cu limba de predare minoritară și la ajutor public (§ 10) și dreptul la autonomia comunității secuiești și săsești (§ 11). Gh. Sofronie relevă, că Tratatul internațional sunt „Constituții internaționale”.⁷⁰ Cu toate că Tratatul dela Paris nu a fost înarticolat în Constituția dela 1923, după părerea singur justificată a Dlui prof. R. Boila⁷¹ este o lege fundamentală, precum sunt fundamentale tratatele de pace și rezoluțiile de unire ale provinciilor, pentru că toate aceste Tratate și Resoluții stau la baza și au fost condițiunile de constituire ale României întregite. Constituția din 1923 nu enunță la nici un loc, că afară de ea nu ar exista legi fundamentale sub raport material, cu toate că sunt lipsite de formalitatea înarticolării în Constituție.

Dreptul imprescriptibil al minorităților îndreptățite prin articolul 11. al Tratatului dela Paris se mai bazează pe o lege anterioară Tratatului : *Resoluțiile de unire dela Alba Iulia* din 1 Decembrie 1918, consfințită prin decretul-lege No. 3631 din 11 Decembrie 1918, publicat în Monitorul Oficial la 13 Decembrie 1918 și ratificat prin legea din 1 Ianuarie 1920. Articolele rezoluțiilor referitoare la minorități sunt următoarele :

III. 1. „Deplină libertate națională națiunilor locuind pe acest teritoriu. Fiecare națiune se guvernează în limba proprie, administrație proprie prin indivizi luați din sânul lor propriu. Fiecare națiune câștigă drept la reprezentanță în corpul legislativ și luare de parte în guvernarea țării în proporția populației.

2. Toate confesiunile Statului au egale drepturi și li se cuvine deplina libertate a autonomiei.”

Între articolele acestei rezoluțiuni numai prima a fost înarticolată în legea pentru unire din 1 Ianuarie 1920, care proclamă unirea românilor din Ungaria de atunci cu vechiul Regat. Sunt

⁶⁹ M. Hacman : Dreptul internațional public și privat. Cernăuți 1924. pag. 102.

⁷⁰ Gh. Sofronie: Principiul naționalităților p. 134.

⁷¹ R. Boila : Organizația de Stat p. 135–136.

autori, ca M. Djuvara (Democrația No. de Februarie 1921) și I. Jacob (Hotăririle adunării naționale din Alba Julia p. 50)⁷² cari contestă puterea de drept a rezoluțiilor din Alba Julia. R. Budișteanu afirmă, că Resoluția „a constituit până la Constituția din 29 Martie 1923 legea fundamentală a Ardealului în această privință.”⁷³ Dl. R. Boila susține fără rezerve, că „resolutiile de unire ale provinciilor unite cu vechiul Regat deasemenea au caracterul unor Tratatate internaționale, deoarece-ce ele exprimă voința unor provincii, cari în momentul aducerii acelor hotărâri aveau toate atribuțiunile unor State suverane.”⁷⁴ Privind rezoluțiile dela Alba Julia ca un Tratat internațional, el are în întregime putere de drept și formează drept regnicolar, dar fundamental.

Astfel pe baza autonomiei din chestiune stau două dispozițiuni cu caracter de lege fundamentală (în ordin cronologic) 1. Resoluția dela Alba Julia, care garantează fiecărei națiuni din Ardeal dreptul de a-și governa în limbă proprie, administrație proprie prin indivizii luați din sânul lor propriu și reprezentare proporțională în corpul legislativ și în guvernarea țării; 2. Tratatul dela Paris, care prin articolul 11. garantează în special comunităților secuiești și săsești autonomie locală în ceea ce privește chestiunile religioase și școlare.

Chestiunile religioase ale Statului au fost reglementate în mod unitar prin *legea pentru regimul general al cultelor* din 22 Aprilie 1928. Autonomia în chestiuni religioase a comunității secuiești fiind realizată prin bisericile maghiare, trebuie să cercetăm întrucât corespunde legea cultelor acestei autonomii străvechi, întărită prin Tratatul dela Paris. Prin articolul 1. al menționatei legi „Statul garantează tuturor cultelor deopotrivă libertate și protecțiune ...” Articolul nu fixează clar autonomia cultelor istorice, enumerate în articolul 21 al legii, astfel ar fi de dorit, ca în regulamentul de executare, care încă nu s'a făcut, să se declare *expressis verbis* dreptul de autocârmuire și dreptul de a aduce statute și regulamente interne. Alineatul 4 al articolului 12 dispune că „achizițiunile cu titlu gratuit de averi mobile și imobile de către culte, vor fi supuse prevederilor articolelor 811 și 817 din codul civil român”, v'a se zică vor fi numai atunci valabile, dacă se aprobă prin decret regal după propu-

⁷² Balogh : op. cit. p. 237.

⁷³ R. Budișteanu : op. cit. p. 49.

⁷⁴ R. Boila : op. cit p. 135-36.

nerea Consiliului de Stat. Aceasta restricțiune, care de altfel figurează și în articolul 10 al legii pentru persoane juridice, referindu-se la cele de drept privat, restrânge capacitatea juridică a bisericilor într'o formă, care a fost necunoscută în legislația Ardealului până la unire. Art. 15. dă drept cultelor de a putea înființa instituțiuni culturale și de binefacere, prin ceace trebuie să înțelegem în primul rând școli, însă expresia „în marginile și potrivit dispozițiunilor legilor privitoare la acest fel de instituțiuni” întărește dispozițiunile legii asupra învățământului particular, jignitoare pentru autonomie, despre care vom vorbi mai jos. Articolul 25 nu distinge ce înțelege prin dreptul de supraveghere și control al Statului, care se va exercita prin Ministerul Cultelor. Aceasta supraveghere se poate referi numai la aceea dacă Biserica în exercițiul funcțiunii nu atinge ordinea publică, bunele moravuri și legile pozitive, iar nici decum nu este un drept de supraveghere mai largă, sau chiar de reformare. Aceeași idee exprimă articolul 26, după care Statul poate interzice executarea instrucțiunilor și ordinelor date de autoritățile cultelor slujitorilor sau credincioșilor lor, întrucât sunt contrare „ordinei publice, bunelor moravuri, legilor în vigoare și siguranței Statului.” Din faptul, că Statul acordă ajutor diferitelor culte (art. 31) rezultă, că Ministerul Cultelor „va controla dacă sumele acordate au fost întrebuințate potrivit destinațiunii lor cu respectarea legii contabilității publice privitoare la instituțiile cu caracter autonom”, (art. 34.)

Chestiunile școlare au fost reglementate în mod unitar prin legile asupra învățământului.

Despre *legea asupra învățământului primar* din 26 Iulie 1924 scrie R. Budișteanu, că ideea autonomiei se regăsește în ea, în articolele 7 și 16.⁷⁵ Vom vedea cum concepe această lege autonomia școlară. Art. 3 al acestei legi dispune, că sunt considerate ca școli publice afară de cele înființate de Stat și acelea înființate de comune sau județe. La caz că se va înființa autonomia, firește că și școlile autonome vor intra în categoria celor publice, fiindcă și autonomia are un caracter de drept public, ca județul sau comuna. Art. 7 prevede că limba de predare a școlilor de Stat va fi cea română, iar în comunele având populație minoritară se vor înființa școli cu limbă de predare minoritară. Acest articol nu are nici o legătură cu autonomia școlară,

⁷⁵ R. Budișteanu op. cit. p. 46.

— cum afirmă Budişteanu —, ci este pur şi simplu îndeplinirea obligaţiunii cuprinse în alineatul 1. al articolului 10 din Tratatul dela Paris, pe care-l confundă autorul citat cu articolul 11. De altfel Statul se va descărca de această obligaţie în privinţa şcolilor secuieşti prin înfiinţarea autonomiei şi astfel şcolile de Stat cu limbă de predare maghiară din acest teritoriu vor trece în proprietatea autonomiei. Art. 8 a fost aspru criticat, fiindcă prevede că acei cetăţeni de origine română, cari şi au pierdut limba lor maternă sunt obligaţi a-şi trimite copiii lor numai la şcoli cu limbă de predare română. Acest articol este în contradicţie cu principiul autodeterminării naţionalităţii şi cu libertatea învăţământului. Art. 10 prevede, că cărţile, ce se vor folosi în şcoli, trebuiesc aprobate de Ministerul Instrucţiunii. Acest drept va fi exercitat pentru şcolile autonome de însăşi autonomia, Ministerul având dreptul de a supraveghia numai din punctul de vedere al ordinii publice, bunelor moravuri şi legilor pozitive. Articolul 16, despre care afirmă Budişteanu că cuprinde o normă de autonomie, dispune că se vor înfiinţa clase sau şcoale speciale pentru copiii întârziaţi la minte, copiii suferind de boale molipsitoare, sau suferind de o infirmitate fizică şi mintală, dacă aceştia nu le fac incapabili de a câştiga învăţământul primar. Ce are aface acest articol cu autonomia Secuilor ? Art. 48 prevede că şi comunele, judeţele şi particularii pot înfiinţa grădine de copii mici, însă numai cu autorizaţia Ministerului Instrucţiunii. Această autorizaţie se va reduce la o simplă luare de cunoştinţă la grădinile de copii, cari se vor înfiinţa în formele legale de autonomie. Alin. ultim al articolului 65 prevede că în regiunile cu populaţie minoritară unde sunt şi copii de origină română într'un număr mai mare, va fi înfiinţată şi o şcoală română. Statul va păstra acest drept şi pe mai departe, însă având în vedere cele spuse la articolul 8. Art. 81 prevede, că şcolile de adulţi vor avea limbă de predare română. Autonomia având dreptul de a înfiinţa şcoli de orice feluri şi grade, va putea înfiinţa şi şcoli pentru tineri şi adulţi neştiind scrie şi ceti, precum şi pentru aceia, cari nu au terminat şcoala primară (art. 79). Aceste şcoli deci vor avea limbă de predare maghiară. Autonomia va exercita şi dreptul Statului prevăzut prin art. 88, dispunând că comunele, fabricile, întreprinderile industriale şi de comerţ sunt obligaţi a înfiinţa astfel de şcoli ; la caz contrar se vor înfiinţa de Stat pe cheltuiala lor sub sancţiunea execuţiei. Dl.

Tusa găsește că este jignitor și punctul e) al articolului 113, care prevede că nu poate fi învățător decât acela, care știe românește.⁷⁶ Noi găsim că această condiție este în principiu justă, ar fi însă de dorit, ca să nu se aplice o măsură prea severă acelor învățători, cari au câștigat diploma deja înaintea schimbării imperiului și din cauza vârstei lor înaintate nu și mai pot însuși perfect limba română. Art. 161 prevede că susținerea școlilor primare e obligația comunei. Statul contribuie cu salariul personalului didactic. În comunele având populație minoritară, unde comunele susțin școli primare cu limbă de predare română, Statul va contribui într'o măsură echitabilă la susținerea școlilor minoritare având drept de publicitate. Cu înființarea autonomiei aceste cheltueli nu mai pot fi suportate de către comune, pentru că comunele scaunelor secuiești vor susține școli autonome, nu pot deci contribui și la susținerea școlilor cu limbă de predare română, a căror cheltueli vor fi suportate de Stat. Art. 159 înființează așa numita zonă culturală. Astfel învățătorii cari nu derivă în județele de mai jos și ocupă acolo vreun post și se obligă că vor face serviciu acolo măcar timp de patru ani, primesc pentru tot timpul serviciului 50% spor de salariu, sporul de vârstă se va socoti dela patru ani la patru ani și stagiul lor se va reduce cu un an. Între cele douăzeci județe la care se referă zona culturală figurează județul Ciuc, Odorhei, Trei Scaune, Mureș-Turda, Turda-Arieș. Învățătorii de mai sus, cari ocupă aci un post vor mai primi un premiu special, care va fi egal cu salariul lunar și spesele de trei ori la cei însurați și de două ori la cei neînsurați. Învățătorilor, cari se obligă că se vor așeza pentru totdeauna în județele susnumite, li se va socoti timpul pentru spese de vârstă în câte trei ani și vor primi un teren cu întindere de 10 hectare. Art. 314 al regulamentului de punere în aplicare a acestei legi prevede, că acei cari au câștigat diplome în școli normale sunt obligați să facă un stagiu de trei ani în zona culturală. Aceste articole aspru criticate nu mai pot avea eficacitate după înființarea autonomiei asupra celor cinci județe secuiești, pentru că școlile primare vor trece sub conducerea acesteia, iar cu privire la școlile susținute de Stat pentru românii din scaunele secuiești n'ar mai avea înțeles, pentru că aceștia nu mai trebuie româniizați.

În legea pentru învățământul primar de Stat deci nu am

⁷⁶ Tusa op. cit. p. 22.

găsit nici o urmă a autonomiei școlare secuiești și săsești. Analizând mai departe legile de învățământ, găsim la Gh. Sofronie următoarele : „Statul Român înțelegând să respecte textul articolului 11, Sașii ca și Secuții se bucură de o libertate largă. Legea învățământului particular din 19 Februarie 1925 le asigură posibilități de dezvoltare culturală normală în cadrul Statului Român.”⁷⁷ Cu ocazia debaterii acestei legi în adunarea deputaților Dr. I. Mateiu răspunzând la discursul unui deputat sas, care a învocat articolul 11. a răspuns cu cuvintele ministrului de externe al Angliei Chamberlain, că scopul Tratatelor nu a fost să înființeze unități etnice distincte în sânul Statului, adăugând că aceste minorități etnice trebuie să tindă la contopirea lor cu majoritățile naționale.⁷⁸ În ceea ce privește politica școlară cu legea învățământului particular, G. Alexianu afirmă că „datoria Statului este de a crea pretutindeni unde sunt școli confesionale, școli de Stat, cu învățământ gratuit, cari cu siguranță vor duce la desființarea celorlalte școli”.⁷⁹ Având în vedere aceste voci din doctrina de drept internațional și constituțional, vom putea constata, că *legea învățământului particular* cuprinde dispozițiuni diametral opuse autonomiei.

Art. 1. al acestei legi prevede că „învățământul și educația elevilor se pot face în afară de școlile Statului în școlile particulare (ale confesiunilor, ale comunităților, ale particularilor) sau în familie.” Această concepție își are originea în legile de instrucție ale vechiului Regat unde școlile susținute de Biserici nu au fost publice. În Ardeal însă Bisericile au avut școli străvechi cu caracter public, pe care legea învățământului particular le-a degradat la simple școli particulare. — Nu este datoria noastră de a cerceta pe rând consecințele cari derivă din această idee fundamentală a legii, pentru că ne preocupăm cu școlile autonome. În opoziție cu Gh. Sofronie, care crede că autonomia școlară trebuie realizată pe calea învățământului particular, susținem părerea mai sus exprimată, că autonomia articolului 11. însemnează exercitarea puterii de Stat în materie școlară. Astfel dispozițiunile legii asupra învățământului particular s'ar schimba numai într'atât, că în locul drepturilor garantate

⁷⁷ Sofronie : Protecțiunea minorităților. p. 89.

⁷⁸ Dr. I. Mateiu : Minoritățile etnice din România și legea învățământului particular. Discurs rostit în ședința dela 15 Decembrie 1925 a adunării deputaților. București 1926. p. 18.

⁷⁹ G. Alexianu : Dreptul constituțional. București 1926. pag. 220.

prin această lege Statului, adică Ministerului de Instrucțiune, se va înțelege autonomia în privința scaunelor secuiești. Astfel autorizarea funcționării școalelor particulare (§ 11–14), autorizația de funcționare a personalului didactic (§ 14–18), stabilirea programului școlar (secțiunea III-a a legii), acordarea dreptului de publicitate (§ 62) etc. va fi de atribuția autonomiei. Autonomia va fi supusă la controlul Statului conform articolului 11, însă Statul nu se va mai putea amesteca direct în afacerile școlilor particulare de pe teritoriul scaunelor secuiești, decât cu intermediul autonomiei.

Legea din 7 Martie 1925 asupra bacalaureatului modificată în 1928 prevede, că elevii sunt obligați a da examen de bacalaureat înaintea unei comisiuni de Stat. Acest examen va trebui să fie depus înaintea unei comisiuni compusă din profesorii școlilor autonome.

În ordin cronologic a urmat *legea asupra învățământului secundar* din 15 Maiu 1928. Art. 7 care prevede că școale secundare se înființează de Ministerul Instrucțiunii cu avizul Consiliului Permanent trebuie înțeles în așa fel, încât pe teritoriul scaunelor secuiești acest drept de a înființa școli se va cuvine autonomiei Statul însă nu mai rămâne obligat de a înființa secțiuni minoritare în regiunile cu o populație minoritară în număr precumpănitor (art. 11). În ceea ce privește alcătuirea programului de învățământ precum și angajarea, salarizarea și pensionarea corpului didactic, chestiunea se va rezolva analog cu cele spuse la legea învățământului primar.

Pe urmă *legea pentru organizarea învățământului universitar* din 22 Aprilie 1932 prevede în articolul 2, că „Universitățile sunt instituțiuni de Stat autonome ...” Noi am exprimat deja la interpretarea articolului 11. părerea, că lege non distingvente autonomia va avea și dreptul de a înființa școli cu grad academic și diplomele câștigate la aceste academii vor fi echivalente cu cele eliberate de Universitățile Statului.

Incheiere.

Este remarcabil, că în decurs de aproape 15 ani, decând s'a încheiat Tratatul dela Paris, s'a discutat foarte puțin, și nu s'a pretins de loc încă înființarea autonomiei. Ne-ar duce în domeniul politicei, dacă am cerceta cauzele acestei omisiuni. De aceea rămânând numai pe terenul doctrinei de drept constituțional și administrativ, din al cărui punct de vedere am examinat întregul complex al articolului 11, putem constata o tendință nouă în doctrină, care tinde la realizarea autonomiei secuiești. Din partea minorității maghiare operele citate ale lui G. Tusa

(1930), J. Papp, A. Balogh și A. Paál (1931) au pus în lumină adevărată înțelesul și consecințele articolului 11. — Din partea majorității nu găsim opere de sine stătătoare în această privință. O parte a doctrinei, precum am văzut din operele citate, refuză brusc, sau consideră, că autonomia s'a realizat deja prin legile de învățământ. Noua tendință a descentralizării însă este pe cale a crea o atmosferă mai prielnică, pentru rezolvirea problemei minoritare. Astfel amintim proiectul de Constituție al Dlui prof. R. Boila,⁸⁰ care tinde a reorganiza Statul Român întregit printr'o largă descentralizare a puterii legislative, administrative și judecătorești. Dieta provincială (articoli 98–127) și guvernul provincial (art. 128–131) ar oferi desigur condițiuni mai favorabile de realizare a autonomiei, decât centralismul, care se manifestă astăzi în administrație.

Chestiunea autonomiei a fost viu discutată sub raport internațional mai recent la Congresul al IX-lea al minorităților naționale, ținut în zilele de 16–19 Septembrie 1933 la Berna. Congresele minorităților naționale în ultimii ani ezitau în privința autonomiei, acum însă s'a adus o hotărâre specială în această privință, conținând următoarele :

„Pe teritoriile unui Stat, unde s'a așezat o populație minoritară într'o unitate închisă atât din punctul de vedere al dezvoltării populației respective, cât și din punctul de vedere al vieții cetățenești, autonomia este rezolvirea normală.

Congresul constată, că față de acele desavantajii aparente, cari ar putea rezulta din autonomia teritorială pentru întregul Stat, nu pretind sacrificii considerabile acele avantajii incomparabil mai importante, la cari se poate ajunge pe calea autonomiei teritoriale, prin consolidarea și dezvoltarea culturală, economică, precum și socială a regiunilor de naționalități diferite”.⁸¹

Rezolvirea problemei minoritare prin autonomia teritorială, cum o concepe Congresul minoritar, este mai mult decât un simplu desiderat acolo, unde Tratatul minoritare garantează acest drept în mod expres. În această privință se găsesc într'o situație analogă Secuii din Ardeal și Cuțowlachii din Pindus, a căror autonomie este consacrată prin aceiași termeni în Tratatul minoritar român și grec. Statul Român trebuie să aibă deci în vedere la aducerea legii pentru autonomia culturală a Secuilor, ca să acorde o autonomie atât de largă concetățenilor minoritari, cât de largă ar acorda consângenilor săi minoritari din Grecia.

⁸⁰ Dr. R. Boila : Studiu asupra reorganizării Statului Român întregit. Cluj 1931, p. 62.

⁸¹ Magyar Kisebbség 1933, p. 614.

Wie die Juden der „Wojwodina“ dem Ungartum entfremdet werden.

Von : Emerich Prokopy.

Eine der ersten gegen das Ungartum gerichteten Massnahmen der drei Nutzniesser des Trianondiktates bestand in Regierungsverordnungen, mittels welcher die ihrer Muttersprache und Kultur nach fast zu 100% als Ungarn geltenden Juden der abgetrennten Gebiete zu einer gesonderten Volksgruppe, zu einer eigennationalen Minderheit gestempelt wurden. Dadurch sollte das Ungartum nicht nur ziffermässig, sondern auch kulturell und wirtschaftlich tunlichst geschwächt, das Judentum aber vor die Alternative gestellt werden, sich entweder auf jüdisch-nationaler (zionis ischer) Grundlage zu organisieren, oder in dem staatsbildenden Mehrheitsvolke aufzugehen.

Vor dem Kriege wäre ein solches Vorgehen und eine derartig willkürliche Bestimmung der Volkszugehörigkeit geradezu undenkbar gewesen und es wird in späteren Jahren, wenn die Kriegs- und Nachkriegspsychose endlich einmal überwunden sein wird, gewiss nicht als Ruhmestitel der Verträge angerechnet werden, dass sie diese Vergewaltigung des Selbstbestimmungsrechtes und der Gewissensfreiheit von über einer halben Million ungarischer Juden ohne den leisesten Versuch einer Verwahrung hingenommen und dadurch gleichsam sanktioniert haben.

Man braucht bloss den Verlauf und die Ergebnisse der in den Staaten der Kleinen Entente durchgeführten Volkszählungen und deren Auswirkungen (S ! u. a. die sattsam bekannten Vorgänge in Pozsony, Kassa und Ungvár !), wie auch die in einem totalen Ausschluss der jüdischen Schüler aus sämtlichen Schulen und Parallelabteilungen mit ungarischer Unterrichtssprache gipfelnden Einschulungsvorschriften in Betracht zu ziehen, und man kann allsoleich die höchst bedenklichen und stetig zunehmenden Positionsverluste feststellen, welche die ungarischen Minderheiten infolge der gewaltsamen Abtrennung des Judentums vom ungarischen Volkskörper auf allen Gebieten des öffent-

lichen, kulturellen und wirtschaftlichen Lebens zu verzeichnen haben.

Mit der grössten Unduldsamkeit wird die Entmagyarisierung der Juden in Südslawien betrieben, das überhaupt in allen minderheitlichen Belangen das Höchstmass an Entrechtung und Unterdrückung geleistet hat. Die nachstehend angeführten Beispiele dienen zur Illustrierung dessen, wie man daselbst die Juden ins Bockshorn zu jagen, dem Ungartum abspenstig und den serbischen Zielen gefügig zu machen sucht.

Zur Einschüchterung der schlechthin des „Judenmagyarentums“ bezichtigten Juden haben letzthin die serbisch-nationalistischen Blätter eine äusserst heftige Pressekampagne eröffnet. So richtet u. a. die Ujvidéker «*Jugoslavenska Zastawa*» folgende eindringliche Mahnung an die Judenschaft der Wojwodina : „Bedient euch allesamt der Staatssprache, denn wir sind nicht gewillt, minderheitliche Sprachen zu dulden, weder auf der Strasse, noch in den Ämtern, in den Geschäften, in den Kaffeehäusern oder in anderen öffentlichen Lokalen. Wir haben 15 Jahre lang genug gewartet. Wer innerhalb dieser Zeit die Staatssprache sich nicht angeeignet hat, ist unser Feind, mit dem wir nach Gebühr umgehen werden“. Das von der berichtigten Narodna Odbrana herausgegebene Blatt *Novisad* verwahrt sich in schärfster Form dagegen, dass die Ujvidéker Juden ihre Namen in Lateinschrift auf ungarische Art. z. B. Fenyő und nicht Fenje, Rezső und nicht Rezse usw. schreiben, in der Öffentlichkeit sich der ungarischen Sprache bedienen, ungarische Bücher und Zeitungen lesen und damit noch immer die ungarische Kultur pflegen und verbreiten. „Zum letzten Male ermahnen wir diese Juden-Magyaren, die Sitten und die Sprache jenes Landes anzunehmen, in dem sie leben, ansonst werden wir sie mit anderen Mitteln zum Bewusstsein ihrer Pflicht bringen.“ Der Szabadkaer *Dnewnik* entrüstet sich darüber, dass die Juden Mitglieder ungarischer Vereine sind und durch die denselben gewährte materielle und moralische Unterstützung zur Aufrechterhaltung der ungarischen Nationalidee und zur Förderung der ungarischen Kultur beitragen. „Besonders gilt dies den Szabadkaer Juden, die nicht nur den früheren Vorstand der Kirchengemeinde gestürzt haben, der seinerzeit gegen die vom Abgeordneten Paul Sándor im ungarischen Abgeordnetenhaus über die ungarische Volkszugehörigkeit der in den abgetrennten

Gebieten ansässigen Juden abgegebene Erklärung protestiert hatte, sondern darüber hinaus auch als Mitglieder ungarischer Vereine deren Veranstaltungen regelmässig beiwohnen." In ähnlicher Tonart lässt sich auch die *Narodna Reč*, das Organ der Szabadkaer Ortsgruppe der Narodna Odbrana aus: „Die Szabadkaer Juden fühlen sich noch immer nicht als Jugoslawen; sie schielen vielmehr nach Budapest und Wien hinüber trotz Hitler und Gömbös. Wir aber brauchen solche Judenmagyaren nicht. Die Juden mögen in Gottes Namen rein jüdische Vereine gründen, wenn ihnen die jugoslawische Kultur schon so sehr verhasst und zuwider ist, doch müssen sie aus den ungarischen Kulturvereinen unbedingt austreten und das Schreiben ungarisch gerichteter Leitartikel ein für alle Mal aufgeben, denn sonst werden wir ihnen auf andere Weise den Standpunkt klar machen”.

Die von der serbisch-nationalistischen Presse zwecks Entnationalisierung der Wojwodinaer Juden planmässig durchgeführte Aktion wird stilgerecht durch ein vom Ujvidéker Verband der Volksbildungsvereine an sämtliche Mitgliedsvereine gerichtetes Schreiben ergänzt. „Gelegentlich des Zugunsten des jüdischen Asyls veranstalteten Gartenfestes — heisst es u. a. in diesem Zirkular — mussten die anwesenden Serben mit heller Entrüstung feststellen, dass vornehmlich die jüdischen Familien die Staatssprache vollständig ignorierten und miteinander ausschliesslich in ungarischer Sprache verkehrten. Es ist daher unsere heilige (!) Pflicht, dieses Verhalten der Juden öffentlich zu brandmarken, und zwar um so mehr, als die Juden überall die Sprache jenes Volkes angenommen haben, in dessen Staat sie leben und arbeiten und die Befolgung dieses Grundsatzes nur in den nördlichen Gebieten unseres Landes ausseracht gelassen haben. Auch müssen wir nachdrücklichst beanstanden, dass die verschiedenen Vereine bei ihren Veranstaltungen kein einziges jugoslawisches (?) Lied, Gedicht, Theaterstück usw. in ihr Programm aufnehmen, ... weshalb wir die Mitglieder des Verbandes auffordern, gemäss einer vorherigen Polizeiverordnung, einen Ausweis über ihre dreimonatige Tätigkeit im Wege des Verbandes einzureichen.” (Nebenbei bemerkt: nie haben ungarische Behörden derartige Forderungen an die serbischen Vereine gestellt und nie, in keinem einzigen Fall haben die Serben unter ungarischer Herrschaft in ihre Programme ungarische Piècen eingeschaltet).

Die eigentliche Stosskraft erhielten jedoch die in der Presse und von den nationalistischen Organisationen gegen die Juden der Wojwodina geführten Frontalangriffe durch eine Amtshandlung des Banus der Donaubanschaft, Dobritza Matkovics. Dieser Erzfeind der nationalen Minderheiten hat unlängst einige Führer der Wojwodinaer Juden zu sich beschieden und ihnen, der grösseren Wirkung halber in Anwesenheit des panserbisch eingestellten Landes-Oberrabiners Dr. Isak Alkalaj, vorgehalten, dass die Juden noch immer sich nach Budapest orientieren, sich ausschliesslich der ungarischen Sprache bedienen, ungarische Vorlesungen und Vorstellungen besuchen und selbst ungarische Vorträge halten, ungarische Blätter redigieren, ungarische Zeitungen lesen, mit einem Wort, die ungarische Kultur pflegen und fördern. Zur Abstellung dieses unerträglichen Unfugs habe er vorläufig die Erteilung des Sichtvermerks an die Juden für Reisen nach Ungarn aufgehoben (das Verbot ist übrigens allgemeiner Natur und gilt für alle Einwohner der Donaubanschaft, ja sogar des ganzen Landes !) und ausserdem die Ueberprüfung der Staatsbürgerschaft mehrerer jüdischen Familien angeordnet.

Es ist nur zu begreiflich, dass diese mit offenen und getarneten Drohungen durchsetzten Aktionen ihre demoralisierende Wirkung auf die Wojwodinaer Juden nicht verfehlt und gar manche zum Austritt aus den ungarischen Vereinen veranlasst haben, was wieder — und das ist der Uebung eigentlicher Zweck — den Fortbestand der städtischen Heimstätten der ungarischen Kultur gefährdet.

Zusammenfassend und abschliessend lässt sich feststellen, dass die geschilderten Bedrohungen und Massregelungen der Wojwodinaer Juden einem Leumundszeugnis gleichzusetzen sind zum Beweis dessen, dass die Juden dieses Landstriches trotz aller Hemmungen und Widerwärtigkeiten unentwegt an ihrer ungarischen Muttersprache und an der ungarischen Kultur festhalten, was durchaus nicht unvereinbar ist mit der pflichtgemässen Loyalität dem neuen Staate gegenüber.

Trauerrede Dr. Kornis' an der Bahre Dr. Bleyers.

An der Bahre Dr. Bleyers hielt im Namen des Abgeordnetenhauses und der Universität der Dekan der philosophischen Fakultät Dr. Julius Kornis die Trauerrede. Als kulturpolitisches Dokument lassen wir die philosophisch tiefgehende Rede des Dekans Dr. Julius Kornis nachstehend in wortgetreuer Übersetzung des Sonntagsblattes folgen.

Im Namen des Senates und der philosophischen Fakultät der Königlich Ungarischen Peter Pázmány Universität, des Abgeordnetenhauses und der Ungarischen Akademie der Wissenschaften nehmen wir im aufrichtigen Leide Abschied von dir und begleiten dich auf deinem letzten Erdenweg, lieber Kollege und Freund Jakob Bleyer. Im schönsten Mannesalter hat das unergründliche Schicksal deine gewaltige Persönlichkeit, die von wissenschaftlichen und politischen Plänen und von ausserordentlicher Willenskraft gespannt war, aus unseren Reihen gerissen. Aber deine tiefgläubige christliche Seele war stets mannhaft bereit, auf alle Gefahren, auch auf den Tod. Wir verloren in dir den hervorragenden Gelehrten und den beseelten Lehrer, der seine Schüler hingebungsvoll liebte, ihren Geist ständig bewegte und ihren Sinn für Probleme entwickelte. Dein eigenartiges Forschungsgebiet war die Untersuchung der ungarischen und deutschen Schriftums- und Kulturverbindungen. Schon deine erste Abhandlung hat die ungarischen Beziehungen in die deutschen historischen Heldensagen bis Mitte des 16. Jahrhunderts erforscht. Später hast du die germanischen Elemente der ungarisch-hunischen Sage, sowie den Einfluss der deutschen Philologie zu Beginn des 19. Jahrhunderts auf uns erforscht. Zur Erforschung solcher Gebiete hast du auch deine Schüler angeregt, um die kulturellen Beziehungen des Ungartums und Deutschtums zu klären. Was du in der Wissenschaft unternommen hast, das machtest du nicht nur halbwegs, sondern mit ganzer Seele, mit unüberwindlichem Schwung, aussergewöhnlichem Arbeitspathos. Aber mit derselben vollen Hingabe wirkte die Durchschlagskraft deiner fieberhaften Persönlichkeit, deines

explosiven Temperaments auf dem zweiten grossen Arbeitsgebiete deines Lebens: in der Politik. Deine offene, mannhaft Person ist auch hier der Professor, der Bekenner der Ueberzeugung gewesen. Es lebte tief in deiner Seele die Grundüberzeugung, dass hier im Donaubecken der Genius der Geschichte das Magyarentum und das Deutschtum eng mit einander verschmolzen hat, dass diese Völker auf einander angewiesen sind und man deshalb den ungarischen historischen Staatsgedanken und die sprachlichen sowie anderen kulturellen Ansprüche des ungarländischen Deutschtums in beruhigenden Einklang bringen muss.

„Wir ungarländischen Deutschen — sagtest du im Frühjahr dieses Jahres im Abgeordnetenhaus — waren und sind unter allen Umständen treue Söhne des ungarischen Vaterlandes. Diesen Boden haben auch wir mit unserem Blut und Schweiß geheiligt; die Asche unserer Ahnen ruht seit Jahrhunderten in diesem Boden und an der geistigen sowie materiellen Kultur dieses Bodens haben auch wir Anteil, da wir Generationen hindurch ihr unsere besten und edelsten Kräfte gewidmet haben. Unser Volk ging 1848 mit dem Ungartum und hat auch im Weltkrieg die ungarischen Grenzen verteidigt, hat weder an der Revolution noch an der Zertrümmerung dieses Landes den geringsten Anteil. Wir bekennen uns im Geiste Franz Deáks zur einheitlichen politischen ungarischen Nation: das heisst: zu dem einheitlichen ungarischen Staate und haben immer bereitwillig anerkannt und erkennen auch jetzt an: die Erstgeburt des Ungartums, seine staatsgründende und staatserhaltende Berufung und die sich daraus ergebenden historischen Rechte.“ Du nanntest die hiesigen Deutschen stolz, dass sie Söhne eines tausendjährigen Vaterlandes sind, dass solch erhabene Könige wie St. Stefan, Matthias Hunyadi, und so grosse Staatsmänner wie Nikolaus Zrinyi, Stefan Széchenyi und Ludwig Kossuth hatte, ebenso sind — nach dir — die hiesigen Deutschen stolz darauf, einer solchen Sprach- und Kulturgemeinschaft anzugehören, die einen Goethe, Kant und Beethoven hat.

Du warst der Vergangenheit und der nationalhistorischen Sendung des Magyarentums in aufrichtiger Pietät anhänglich, in einem aber auch dem deutschen Rassenbewusstsein und der deutschen Kultur. Zwei Seelen: eine ungarische und eine deutsche lebten in dir, nach deinem Glauben in innerlicher Ein-

tracht und Harmonie. Du warst wohlgesinnt ein Anhänger des ungarischen Staatsgedankens, doch liebtest du auch, zu jedem Kampfe bereit, deine deutsche Art und fochtest stürmisch um deren kulturelle Rechte. Du warst bestrebt, auch die ungarische Kultur nach deinem besten Können zu fördern, hast du doch die grössere Hälfte deines Lebens der Entwicklung der ungarischen Wissenschaft gewidmet, hingegen aber kämpftest du mit all deinen Kräften dagegen, dass sich die Seele des ungarländischen Deutschtums in dieser ungarischen Kultur auflöse. Die ideale Parallele der beiden vertrug sich in deiner Seele besser als in der leidenschaftlich siedenden, dramatischen Wirklichkeit der Massenpsyche. Dein wissenschaftlich ausgebildeter, also zu feineren Abstraktionen fähiger Geist konnte sich das eigenartige kulturelle und politische Interesse und die Gesinnung des Magyarentums und Deutschtums in einheitlicher Synthese und Harmonie vorstellen. Es ist aber sehr zweifelhaft, ob die Lichtstrahlen dieser deiner subjektiven, heiligen Ueberzeugung objektiv, in der krassen Wirklichkeit, in dem Prisma der ungarischen und deutschen Massenpsyche gebrochen, wohl auch dieselbe Farbenharmonie zeigen werden, wie in deiner Seele? Der grosse Unterschied zwischen der Funktion und inneren Gesetzmässigkeit deiner grossartigen individuellen Seele einerseits und der Massenpsyche andererseits ist die Quelle der tragischen, schrillen Disharmonie, welche deine ehrwürdige Gestalt seit andert-halb Jahrzehnten umbraust hat. Du befreitest, erwecktest durch deine gewaltige Inspirationskraft solche Geister zum Bewusstsein, die hier, auf diesem vom national kraftstrotzenden heutigen Deutschtum „Ostraum“ genannten Gebiet allmählich auch deine wohlwollende Persönlichkeit nicht hätte bannen können. Du hattest viel gegen Verständnislosigkeit, gegen Missdeutung deiner Absichten, gegen Verdächtigung, ja sogar gegen Hass zu kämpfen, aber für deine Ueberzeugung stelltest du deinen Mann. Es gibt eine Menge Tatsachen, welche die Reinheit deiner Absichten und deine ungarische Treue glänzend beweisen. Als im Herbst 1918 die „Tragödie Ungarns“ begann und das Land auseinanderfiel, bot die radikale Massenherrschaft der Nationalitäten des sich auflösenden ungarischen Reiches auch den Deutschen solche Volksgesetze an, die ihnen eine volle Autonomie sichern. Du hast diese revolutionäre Nationalitäten-politik zurückgewiesen und nahmst offen gegen dieselbe Stel-

lung, weil deine konservative Weltanschauung und deine historische Bildung die Lösung dieser Frage nur im Uebereinkommen mit dem historischen Magyarentum sah. Es stand dir fern, an dem aus tausend Wunden blutenden, vor einer Verstümmelung stehenden Vaterlande eine Erpressung zu begehen: du wolltest dich mit viel weniger begnügen. Du hattest damals vor aller Welt erklärt, das ungarländische Deutschtum hält um jeden Preis und unter allen Umständen an der territorialen Integrität Ungarns fest es strebe keine deutsche nationale Autonomie an, sondern es wolle mit der politischen ungarischen Nation auch weiterhin in Eintracht und in von den Ahnen ererbter Treue leben. Und als der neuere Leichenraub erfolgte, die Lostrennung Westungarns, fochtest du in vorderster Front für die Erhaltung dieses Landesteiles, wodurch du dir den Groll einzelner Kreise Oesterreichs und Deutschlands zugezogen hast.

Du kämpftest oft mit starkem Schwunge deines heftigen Temperamentes für die sprachlichen, hauptsächlich aber für die Schulrechte deiner Rasse. Dir schwebten als Ideale jene deutschstämmigen heimatlichen Gelehrten des 18. und 19. Jahrhunderts vor, die obwohl sie sich zum Deutschtum bekannten, doch in tiefer seelischer Verbundenheit und Freundschaft mit dem Magyarentum lebten, dessen Kultur sie auf eine europäische Höhe zu entwickeln verhalfen, wie ein Windisch, Glatz, Endlicher, Genersich, Elischer und Schedius. Während du aber auf dem Pfade dieser doppelten Bildungsideale schrittest, entging es deiner Aufmerksamkeit, dass sich die geschichtlichen und psychologischen Bedingungen der Nationalitätenfrage im Grunde geändert haben. Du hast in deiner Seele das seelische Paradoxon gelöst: wie kann ich zugleich Ungar und Deutscher sein? — wie kann ich gleichzeitig zur ungarischen und deutschen geschichtlichen Gemeinschaft, Gesinnung, zum wertschätzenden Standpunkt und zu den politischen Aspirationen der Zukunft gehören? Deine ehrenhafte Seele konnte noch vor einigen Monaten mit dem Pathos des reinen Gewissens in einer deiner Schriften ruhig aufrufen: „Bei Gott, ich sage, dieses Magyarentum kennt, versteht und liebt niemand besser als ich!“ Es muss aber dahingestellt bleiben, ob die Seelen, die du zum Bewusstsein erwecktest, immer die engen Spuren deines gebildeten und reinen Geistes verfolgen werden?

An deiner Seele nagte oft das künftige Los, die tragische,

geopolitische Lage des Magyarentums. Im Norden und Süden droht die tödliche Umarmung des Slawentums, hinter dem das Wort, Geld und die Waffe Frankreichs, des mächtigsten Staates in Europa, steht. Auf der anderen Seite steht das Deutschtum, gegen dessen Einschmelzungsbestrebung das Magyarentum so viele Jahrhunderte hindurch zu kämpfen genötigt war. In deinen Augen ist die grosse deutsche Macht aber eine viel grössere Gewähr für die ungarische Unabhängigkeit, als die Anschliesung an das Slawentum. Deshalb bist du im Interesse der Neuregelung der Verhältnisse zwischen Magyarentum und Deutschtum als Vermittler aufgetreten, hat sich doch dieses Verhältnis seit Stephan dem Heiligen je nach den Gegebenheiten der einzelnen Perioden so oft geändert. Und den Angelpunkt dieser Neuregelungsfrage erblicktest du in der Klärung der Lage heimatlichen Deutschtums. Deine ungarische Nationalitätenpolitik hast du in eine solche weltgeschichtliche Perspektive gestellt. Und aus diesem auch um das Schicksal des Magyarentums bangenden Gedanken hast du deine unbeugsame Kraft und deinen Mut in allen Kämpfen geschöpft. Du hast gefühlt, dass wir vor einem bedeutenderen Wendepunkt der Geschichte stehen, als die Reformation und die französische Revolution einer war. Und in dieser Frage hast du die Minderheitenfrage als eine höchste Triebkraft aufgefasst: daher der Fanatismus, mit dem du deine ganze Kraft dieser Frage geopfert hast. Die Lösung derselben hast du als eine der geschichtlichen Voraussetzungen der territorialen Revision betrachtet. Du wünschtest, das Magyarentum solle zur Nationalitätenpolitik Stephans des Heiligen zurückkehren: wer dies nicht tut, „der versündigt sich — nach deinen Worten — auch gegen die ungarische Rasse, der verzichtet für immer darauf, dass in dieses Land noch einmal auch andere Völker und Volksgruppen zurückkehren, als Rassenungarn, dass sich zurücksehnen Slowaken, Deutsche, Ruthenen und andere, der verzichtet darauf, dass über den historischen ungarischen Raum noch jemals der Ungar herrsche; der findet sich mit dem Gedanken ab, dass das Ungartum seiner tausendjährigen historischen Sendung entsagt hat und zu einem Volke von 8–10 Millionen herabsinke, wie es solche im Osten und Südosten von Europa zu Dutzenden gibt“.

Das Einsehen dieses Gedankens hast du von dem Genius der ungarischen nationalen Geschichte erwartet. Der Eckstein

des reintegrierten historischen ungarischen Staatsgedankens ist die Lösung der Nationalitätenfrage. Dieses bewusst zu machen, die zentrale Bedeutung desselben in unsere Seele einzuprägen, war deiner Laufbahn geschichtliche Sendung. In dem festen Glauben, dass das politische Ingenium der ungarischen Nation jene beruhigende Lösungsform finden wird, nach der deine Seele so viel lechzte, sage ich deiner diesseits unermüdlich kämpfenden, stetig ringenden Seele Lebewohl. Unvergesslicher Kollege, lieber Freund, Jakob Bleyer, Gott sei mit dir !

Bruch im Deutsch-sächsischen Volksrat.

In Hermannstadt hat sich am 23. Jänner bei der Sitzung des Deutsch-sächsischen Volksrates ein Bruch zwischen den Anhängern des „neuen“ Systems (früher Selbsthilfe, jetzt Nationalsozialistische Erneuerungsbewegung der Deutschen in Rumänien) und der alten Volksführung vollzogen. Anlass dazu gaben unverantwortliche, beleidigende Zwischenrufe, die sich der Vizepräsident Dr. Waldemar Gust bei einer Rede des Bischofs Dr. Glondys erlaubte und die die Oberhaupt der ev. Landeskirche dazu bewogen, den Sitzungssaal zu verlassen. Seinem Beispiel folgten 53 von 90 anwesenden Volksratsmitgliedern und damit wurde bis auf weiteres eine klare Scheidung zwischen den beiden politischen Gruppen vollzogen.

Nach der Eröffnung der Sitzung durch den Präsidenten Dr. Otto Fritz Jikeli flocht der Vorsitzende in seine Begrüßungsrede die Bemerkung ein : „Wer es sagt, dass die Volksgemeinschaft gefährdet sei, hat die Volksgemeinschaft schon im Geist getroffen“.

Durch diese Bemerkung sah sich Bischof Dr. Glondys veranlasst, das Wort zu ergreifen, weil er darin eine Spitze gegen sich zu erblicken glaubte. Dr. Glondys hat nämlich seinerzeit beim Sachsentag vom „Leck im Schiff“ gesprochen und ist wegen dieser Feststellung später im „Ostdeutschen Beobachter“, dem Organ der Selbsthilfe angegriffen worden. Die Veröffentlichung einer Erwiderung des Bischofs hat Fabritius abgelehnt. Während

der Bischof in seiner Rede Verwahrung gegen die Behauptung des Vorsitzenden einlegte, erklangen von Mitgliedern der Selbsthilfe störende und beleidigende Zwischenrufe. Der Drahtzieher war wieder der Vizepräsident Dr. Gust, der zuerst den Ausdruck : lachhaft ! laut werden liess.

Dieses Verhalten der Selbsthilfeleute empörte den Grossteil der Volksratsmitglieder und einige neben dem Bischof sitzende Männer riefen : „Wir fordern Ruhe. Es spricht unser Bischof !“

Dr. Gust antwortete : „Er spricht hier nicht als Bischof, sondern als einfaches Mitglied des Volksrates“.

Auf diesen Affront gegen das kirchliche Landesoberhaupt, auf den eine peinliche Stille eintrat, verliess Dr. Glondys den Saal. Kaum war das geschehen, als sich Abg. Dr. Hans Otto Roth erhob und in den Saal rief : Alle hinter unseren Bischof ! Dieser Aufforderung leisteten sofort 53 Mitglieder des Volksrates Folge, verliessen mit dem Vizepräsidenten Karres (Mediasch) und Abg. Dr. Roth an der Spitze ebenfalls den Beratungsraum und begaben sich in den Unikum Saal, wo eine Sonderbesprechung abgehalten wurde. Nachmittag tagte dann der in Minderheit verbliebene Rumpfvolkswrat der Selbsthilfe und die Mehrheit der Volksratsmitglieder in verschiedenen Räumen.

Der Präsident Dr. Jikeli und Vizepräsident Pomarius begaben sich zweimal zu Dr. Glondys, um ihm mündlich und dann schriftlich eine bedauernde Erklärung abzugeben. Der Bischof weigerte sich aber, die zwei Herren zu empfangen.

Die ausgezogene absolute Mehrheit des Deutsch-sächsischen Volksrates, nahm in der Beratung am Nachmittag einstimmig eine Entscheidung an, die für die weitere Entwicklung im deutschen Volksleben in Siebenbürgen und in ganz Rumänien von grundsätzlicher Bedeutung werden dürfte. In dieser Entschliessung heisst es u. a. :

Die Entscheidung ist gefallen. Der von der NEDR planmässig geführte Kampf gegen die Autoritäten unseres Volkslebens hat in der Sitzung von gestern die Grenze überschritten. Diese Grenzen sind damit überschritten worden, dass der Vizepräsident des Volksrates, Dr. Waldemar Gust, gegen den Bischof eine Haltung eingenommen hat, die unvereinbar ist mit der Ehrerbietung, die wir dem höchsten Würdenträger der Landeskirche zu zollen haben. Wenn ein weiteres Zusammenarbeiten

für die Zukunft ermöglicht werden soll, werden von der NEDR zwei Bedingungen erfüllt werden müssen :

1. dass sie dem Bischof entsprechende Genugtuung zu geben hat und 2., dass die Gewähr geboten wird, dass bei der künftigen Haltung der Führer der NEDR dem Gebot der Verantwortlichkeit und der Wohlanständigkeit Rechnung getragen wird.

In der Erklärung heisst es dann nach Schilderung des Vorfalles weiter, es handle sich um kein Missverständnis. Die Empörung sei aus dem Verhalten von Dr. Gust entstanden, das unbedingt beleidigend war. Der Bruch im Volksrat sei erfolgt und es liege bei der NEDR, ob er sich wieder schliessen lassen werde. Gleichzeitig wird einer herzlichen Anteilnahme für die NEDR, soweit sie die nationalen Kräfte durch Heranziehung der Jugend zur völkischen Arbeit stärken will, Ausdruck gegeben. Bei aller Anerkennung müssen aber doch klare Beziehungen zwischen bestimmten Personen der Führung und der Volksgemeinschaft geschaffen werden. Grosse Kreise der sächsischen Bevölkerung werden jetzt von Personen geführt, von denen die reine Gedankenwelt der deutschen Erneuerung gefälscht wird. Die Verleumdungen und Beschimpfungen von Volksführern, die durch die Massen getragen werden, dürfen nicht geduldet werden. Ein klarer Trennungsstrich muss zwischen jenen Personen gezogen werden, die wirklich aufbauen wollen und jenen, die zersetzen und zerstören.

Zum Schluss wird in der Erklärung noch darauf hingewiesen, dass der letztthin gewählte ganze Volksrat ungültig sei, weil er nicht nach der Geschäftsordnung einberufen wurde. Diese schreibt nämlich zehn Tage vor, während diesmal die Einladung nur 7 Tage vor dem Termin erfolgte.

Die Entschliessung haben alle 53 Anwesende, darunter alle Frauenmitglieder des Volksrates eigenhändig unterzeichnet.

Nach der Tagung des Völkerbund-Rates.

Die Wirksamkeit der Dreier-Komitees.

Aus der Europäischen Nationalitäten-Korrespondenz (No. 3/4).

Im Mittelpunkt der letzten Tagung des Völkerbundrates standen Fragen des Saar-Gebiets und Danzigs. Die Minderheiten-Petitionen bildeten den Gegenstand der Diskussionen im Rahmen der verschiedenen Dreier-Komitees, die sich mit ihnen bekanntlich im Auftrage des Rates zu befassen haben. Für die Wirksamkeit der Dreier-Komitees ist nach wie vor ihre völlige Abhängigkeit von der Zusammensetzung der Mitglieder bezeichnend. Dreier-Komitees, die vorzugsweise aus Vertretern solcher Staaten bestehen, die am Nationalitätenproblem nicht unmittelbar beteiligt sind und sich auch sonst nicht in einem allzu engen Freundschafts- oder Bündnisverhältnis zu den beklagten Staaten befinden, bekunden oft ein selbständiges und sehr konsequentes Auftreten bei Behandlung der ihnen übergebenen Petitionen der Minderheiten. Ganz anders ist es, wenn sich in den Dreier-Komitees Vertreter von Staaten befinden, die entsprechend der Haltung dieser letzteren, den Petitionen gewissermaßen grundsätzlich ablehnend gegenüberstehen, oder die Rücksichten auf die freundschaftlichen Beziehungen ihres Landes zu dem Staate, gegen dessen Regierung die Petition gerichtet ist, unter allen Umständen zu nehmen haben.

Es lässt sich erfreulicherweise feststellen, dass bei den Vertretern der neutralen oder an dem Nationalitätenproblem nicht direkt interessierten Ländern, jetzt nach dem Ausscheiden Deutschlands aus dem Völkerbunde, sich noch stärker als bisher das Streben nach einer gerechten Behandlung der Minderheiten-Petitionen bemerkbar macht, damit nicht der Eindruck entstehe, dass das Verhalten der neutralen Mitglieder der Dreier-Komitees den beschwerdeführenden Minderheiten gegenüber sich verschlechtert hätte. — An Stelle des Vertreters von Norwegen Antwort, ist jetzt der Vertreter von Dänemark Rasmusen Mit-

glied einer Reihe von Dreier-Komitees geworden. Herr Rasmusen ist durch einen längeren Aufenthalt in Bern über die Verhältnisse bei dem Völkerbunde gut orientiert. Man darf annehmen, dass er die von Herrn Andwort übernommene Tradition bei Behandlung der Minderheitenfragen in den Dreier-Komitees weiter fortführen wird.

Da der neu ernannte Direktor der Minderheiten-Abteilung des Völkerbund-Sekretariats Herr Rosting erst unmittelbar vor Beginn der letzten Ratstagung aus Danzig in Genf eintraf, so konnte er sich dieses Mal den Minderheitenfragen noch nicht in vollem Masse widmen. Zu bemerken ist, dass jetzt auch diejenigen Kreise, die anlässlich der Ernennung von Herrn Rosting zum Leiter der Minderheiten Abteilung eine Kampagne gegen ihn in die Wege leiteten, jetzt, wohl unter dem Eindrucke der offiziellen polnischen Einstellung zu Rosting und seinen Verdiensten als Völkerbund-Kommissar in Danzig, ihre Haltung geändert haben. — Dem bisherigen Stellvertreter des Direktors der Minderheiten-Sektion des Völkerbund-Sekretariats Herrn von Krabbe ist eben die Leitung der sich auf das Saar-Gebiet und Danzig beziehenden Angelegenheiten übertragen worden. Herr von Krabbe, der als Vertreter des Völkerbund-Sekretariats den Tagungen des Europäischen Nationalitäten-Kongresses wiederholt beigewohnt und den Arbeiten desselben stets Interesse entgegengebracht hat, ist aus der Minderheiten-Sektion somit ausgeschieden.